

Povezanost odstupanja u izgovoru stranog jezika i razvojnih obrazaca u govorno-jezičnom razvoju kod djece predškolske dobi

Vuković, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:524705>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-03**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za fonetiku
Odsjek za germanistiku

Dora Vuković

**POVEZANOST ODSUPANJA U IZGOVORU STRANOG JEZIKA I
RAZVOJNIH OBRAZACA U GOVORNO-JEZIČNOM RAZVOJU KOD
DJECE PREDŠKOLSKE DOBI**

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Diana Tomić

Komentorica: izv. prof. dr. sc. Marija Lütze-Miculinić

Zagreb, lipanj 2023.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Dora Vuković

Naziv oba studija (i smjerova, ako ih studij ima): Fonetika, rehabilitacija slušanja i govora;
germanistika, nastavnički

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: *Povezanost odstupanja u izgovoru stranog jezika i razvojnih obrazaca u govorno-jezičnom razvoju kod djece predškolske dobi.*

Naslov rada na engleskome jeziku: *Correlation between deviations in pronunciation in a foreign language and developmental patterns in speech development in preschool children.*

Datum predaje rada: 12.6.2023.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

Povezanost odstupanja u izgovoru stranog jezika i razvojnih obrazaca u govorno-jezičnom razvoju kod djece predškolske dobi

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Dora Vuković

Zagreb, lipanj 2023.

Zahvala

Zahvaljujem mentoricama na strpljenju, na svakoj uputi, komentaru i savjetu.

Hvala mojim malim učenicima, uz koje na svakom satu naučim nešto novo!

Hvala mojoj obitelji na bezuvjetnoj podršci tijekom studija te Ivani, Aleksandri i Luciji, koje su mi uljepšale studentske dane.

Hvala i Ivanu, koji me čekao.

Sadržaj

0. Uvod.....	1
1. Teorije ovladavanja stranim jezikom.....	3
2. Rano učenje stranog jezika.....	6
2.1. Tradicionalne i alternativne metode poučavanja njemačkog jezika.....	7
2.2. Metodika ranog učenja stranog jezika.....	12
2.3. Uloga dobi u učenju njemačkog jezika.....	16
2.4. Prednosti ranog učenja stranog jezika.....	18
3. Izgovor u stranom jeziku.....	19
3.1. Učeničke pogreške u izgovoru stranog jezika.....	21
4. Usporedba glasovnog sustava hrvatskog i njemačkog jezika.....	21
4.1. Hrvatski jezik.....	21
4.2. Njemački jezik.....	23
4.3. Uredan govorno-jezični razvoj djeteta u predškolskoj dobi.....	24
4.4. Sustav pogrešaka hrvatskih govornika odrasle dobi koji uče njemački jezik.....	25
4.4.1. Vokali.....	26
4.4.2. Konsonanti.....	28
5. Cilj i hipoteze.....	29
6. Materijal i metode.....	30
6.1. Uzorak ispitanika.....	30
6.2. Ispitivač.....	30
6.3. Oprema.....	30
6.4. Izrada materijala.....	30
6.5. Provedba istraživanja.....	32
6.6. Obrada rezultata.....	33
7. Rezultati i rasprava.....	33
7.1. Govorno-jezični razvoj ispitanika.....	33
7.2. Izgovor ispitanika u njemačkom jeziku.....	34
7.3. Izgovorne pogreške ispitanika.....	42
7.3.1. Razvojna odstupanja pod utjecajem anatomije.....	42
7.3.2. Interferencija – vokali.....	43
7.3.3. Interferencija – konsonanti.....	45
7.3.4. Prozodija.....	50
7.4. Uzrok pogrešaka.....	50

7.5. Usporedba pogrešaka ispitanika s pogreškama hrvatskih govornika odrasle dobi koji uče njemački jezik	51
8. Zaključak.....	53
Literatura.....	56
Sažetak.....	59
Summary.....	60

0. Uvod

Jedan je od ciljeva učenja stranog jezika osposobiti učenika za razumijevanje stranog jezika, ali i za samostalnu komunikaciju na jeziku koji uči. Uz buku, galamu i ostale smetnje, loš izgovor je čimbenik koji može rezultirati najvećim smetnjama u komunikaciji. Kako bi se smanjila mogućnost pojave smetnji u komunikaciji i međusobnom razumijevanju govornika, važno je usvojiti izgovor što sličniji onom izvornih govornika te se što više udaljiti od stranog naglaska.

Smatra se da učenik izgovor stranog jezika najbolje usvaja u ranoj dobi. Djeca strani jezik usvajaju kao i materinji – spontano, neopterećeno, bez teškoća i napora. Ako se jezik uči u pozitivnom okruženju, prilagođenom djeci, ispunjenom igrom i pjesmom, dijete će biti visoko motivirano za učenje jezika. Isto tako mozak djeteta rane dobi iznimno je plastičan te dijete lako usvaja nova znanja i vještine. Teorija o kritičnim razdobljima podrazumijeva postojanje kritičnih razdoblja u razvoju, tijekom kojih je plastičnost mozga najveća te čovjek najlakše usvaja nova znanja i vještine. Tako postoji i kritično razdoblje za usvajanje stranog jezika, a znanstvenici poput Lenneberga smatraju da ono traje od druge godine života pa do adolescencije. Dakle, predškolska se dob smatra optimalnom dobi za početak učenja stranog jezika. Ranim se učenjem stranog jezika u Hrvatskoj bavila Mirjana Vilke, koja je tijekom 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća provela niz istraživanja o poučavanju stranog jezika djeci. Za nju pojam rano učenje predstavlja učenje u ranoj školskoj dobi, od sedme do jedanaeste godine. U istraživanja nije uključila učenike predškolske dobi zbog malog broja djece koja su u to vrijeme učila strani jezik u predškolskoj ustanovi. Njezina su istraživanja pokazala da iako stariji učenici imaju prednosti u ovladavanju stranim jezikom jer znaju više o funkcioniranju jezika te su dostigli viši stupanj intelektualnog razvoja, djeca su mlađe dobi dugoročno uspješnija u ovladavanju stranim jezikom, osobito u području usvajanja izgovora (Vilke, 2019: 18). Kod djeteta predškolske dobi, urednog govorno-jezičnog razvoja, većina bi glasova trebala biti razvijena te bi ih dijete trebalo pravilno izgovarati, no kod neke se djece mogu javiti izgovorne pogreške.

Tema je ovog diplomskog rada povezanost odstupanja u izgovoru stranog jezika i razvojnih obrazaca u govorno-jezičnom razvoju kod djece predškolske dobi. Rad se sastoji od dva dijela, teorijskog i istraživačkog. U teorijskom dijelu obrađene su teorije usvajanja stranog jezika, objašnjena je uloga dobi u učenju njemačkog jezika, metodika poučavanja stranog jezika u ranoj dobi te su navedene prednosti ranog učenja stranog jezika. Predstavljene su neke značajne

tradicionalne i alternativne metode poučavanja njemačkog jezika te je objašnjena i važnost izgovora u stranom jeziku. Predstavljeni su glasovni sustavi hrvatskog i njemačkog jezika, uredan govorno-jezični razvoj djeteta predškolske dobi te pogreške u izgovoru njemačkih vokala i konsonanata koje se javljaju kod odraslih hrvatskih govornika koji uče njemački kao strani jezik. U istraživačkom je dijelu rada ispitana povezanost pogrešaka u izgovoru njemačkog jezika i razvojnih obrazaca u govorno-jezičnom razvoju kod djece predškolske dobi te povezanost njihovih pogrešaka u izgovoru njemačkog jezika s pogreškama u izgovoru vokala i konsonanata njemačkog jezika koje čine hrvatski govornici odrasle dobi. Istraživanje je provedeno u Školi stranih jezika Mali Princ u Varaždinu, a sudionici su djeca predškolske dobi koja pohađaju tečaj njemačkog jezika. Kroz igre koje su sudionicima poznate, a koje se temelje na imenovanju slikovnih kartica (engl. *Flashcards*), snimljen je njihov izgovor riječi na njemačkom jeziku. Istraživanje je pokazalo kako su pogreške u izgovoru njemačkog jezika pod utjecajem izgovornih pogrešaka u materinskom jeziku te kako se neke pogreške u izgovoru vokala i konsonanata njemačkog jezika kod hrvatskih govornika odrasle dobi javljaju i kod djece predškolske dobi.

1. Teorije ovladavanja stranim jezikom

U kontekstu ovoga rada važno je razlikovati pojam učenja jezika od pojma usvajanja jezika. Pojam usvajanje jezika označava nesvjesno usvajanje jezičnih struktura i gramatičkih pravila, kroz svakodnevnu izloženost jeziku, dok s druge strane pojam učenje jezika označava svjesnu usredotočenost na učenje gramatičkih obrazaca, pravila i vokabulara (Medved Krajnović, 2010: 26). Uobičajeno je govoriti o usvajanju materinskog jezika, a učenju stranog jezika, no možemo reći kako djeca u ranoj dobi neke elemente stranog jezika i usvajaju (Aleksa Varga i Molnar, 2022: 17). Kako bi se izbjegle nejasnoće u razlikovanju pojmova usvajanje i učenje, preporučuje se koristiti pojam ovladavanje, koji je nadređen pojmovima učenje i usvajanje (Jelaska, 2007, prema Medved Krajnović, 2010).

Usvajanje materinskog jezika, kao i ovladavanje stranim jezikom, predmet je znanstvenog interesa brojnih znanstvenika kroz povijest, ali i u suvremenom svijetu, što je rezultiralo mnogim teorijama o usvajanju jezika. Premda stranim jezikom ne ovladavamo na isti način kao i materinskim, pojedine teorije o usvajanju materinskog jezika, kao što je bihevizizam, objašnjavaju kako funkcionira i ovladavanje stranim jezikom. Bihevizizam je prvotno razvijen kao psihološka teorija, a posebno je utjecajna bila 50-ih godina 20. stoljeća, osobito u Sjedinjenim Američkim Državama. Glavni je predstavnik bihevizizma iz područja usvajanja jezika B.F. Skinner. Bihevizistički se pristup ovladavanja jezikom temelji na učenju ponašanja, na imitaciji, vježbi, potkrepljenju i formiranju navika (Mitchell i Myles, 2004: 23). S obzirom na to smatra se da će na ovladavanje stranim jezikom utjecati „navike“ iz materinskog jezika. Uz bihevizizam se veže hipoteza o kontrastivnoj analizi, prema kojoj materinski jezik uvijek utječe na strani jezik te je pretpostavka da će učenici elemente koji su slični u materinskom i stranom jeziku usvojiti bez teškoća, dok će se teškoće javiti kod usvajanja elemenata koji se razlikuju (Lightbown i Spada, 2008: 34). Bihevizistički pristup i kontrastivna analiza 70-ih su godina 20. stoljeća naišli na kritike te su smatrani neodgovarajućim objašnjenjima ovladavanja stranim jezikom. Glavni kritičar Skinnerove teorije bio je lingvist Noam Chomsky, predstavnik nativističke teorije o ovladavanju jezikom. Neke od istaknutijih kritika bihevizističke teorije su da dijete jezik usvaja brzo i učinkovito bez obzira na ograničeni input koji dobiva te da može proizvesti strukture koje nikada prije nije čulo, što onda poriče tvrdnju bihevizista da dijete uči na temelju oponašanja i formiranja navika. Chomsky i nativisti pretpostavljaju postojanje urođenog mehanizma za usvajanje jezika (engl. *Language Aquisition Device* ili LAD), koji omogućuje djetetu da samo otkrije pravila jezika

koji usvaja (Mitchell i Myles, 2004: 26). Chomsky također zagovara postojanje univerzalne gramatike, teorije koja pretpostavlja da se svi ljudski jezici temelje na zajedničkim gramatičkim pravilima te da su ta pravila urođena svim ljudima.

Pod utjecajem nativista, Stephen Krashen je razvio svoju teoriju ovladavanja stranim jezika pod nazivom model monitora (engl. *Monitor Model*). Njegova se teorija temelji na pet hipoteza tj. pretpostavki o tijeku procesa ovladavanja stranim jezika. Prva je hipoteza o usvajanju i učenju stranog jezika u kojoj Krashen razlikuje pojmove učenja i usvajanja te ih promatra kao dva potpuno različita i odvojena procesa. Usvajanje se smatra implicitnim, podsvjesnim, spontanim procesom koji se može usporediti s procesom koji dijete prolazi kod usvajanja materinskog jezika. S druge strane, učenje je organiziran i planiran proces koji se odvija eksplicitno, svjesno, s pozornošću na učenje forme i pravila, a rezultira meta jezičnim znanjem (Lightbown i Spada, 2008: 37). Sljedeća je hipoteza o monitoru jezične proizvodnje koja nastavlja s objašnjenjem odnosa učenja i usvajanja. Usvojeni jezični sustav pokreće jezičnu proizvodnju i zadužen je za spontanu upotrebu jezika. Naučeni jezični sustav, s druge strane, ima ulogu monitora (nadglednika) te nadgleda ono što usvojeni sustav proizvede omogućavajući ispravljanje pogrešaka. Dakle, monitor je rezultat učenja gramatičkih pravila (Mitchell i Myles, 2004: 37). Sljedeća je Krashenova hipoteza o prirodnom redosljedu kojoj je glavna pretpostavka da pravila nekog jezika usvajamo predvidivim redosljedom, neka prije, a neka kasnije (Mitchell i Myles, 2004: 37). No nećemo nužno prije usvojiti ono što se, u ciljnom jeziku, smatra lakšim (Lightbown i Spada, 2008: 37). Četvrta je hipoteza o jezičnom unosu (inputu) te se ona odnosi samo na usvajanje. Ona pretpostavlja da do usvajanja dolazi ako je učenik izložen jeziku koji je razumljiv i koji je korak viši od učenikove trenutne jezične sposobnosti. Ova hipoteza može se prikazati formulom „ $i+1$ “ u kojoj „ i “ označava učenikovu trenutnu jezičnu sposobnost, a „ $+1$ “ je simbol za jezična znanja korak viša od trenutnog (Lightbown i Spada, 2008: 37). Posljednja je od pet hipoteza ona o afektivnom filtru, koja se odnosi na utjecaj afektivnih faktora kao što su motivacija, samopouzdanje i tjeskoba na ovladavanje stranim jezikom te afektivni filter objašnjava kao metaforičku barijeru koja sprečava učenika da usvaja jezik unatoč dovoljnoj količini kvalitetnog jezičnog unosa (Mitchell i Myles, 2004: 38). Krashenov je model, iako je bio vrlo utjecajan u području ovladavanja stranim jezikom, naišao na brojne kritike. Vrlo često Krashenove hipoteze nisu dovoljno jasne ili ih se ne može empirijski dokazati. Unatoč tome, Krashen je sa svojim hipotezama postavio dobre temelje za daljnja istraživanja u području ovladavanja stranim jezikom.

Još je jedna od značajnih teorija ovladavanja stranim jezikom kognitivizam. Kognitivisti naglasak stavljaju na sam proces učenja te smatraju kako proces učenja stranog jezika bolje shvaćamo ako razumijemo kako ljudski mozak obrađuje i uči bilo koje nove informacije, ne samo lingvističke. Oni smatraju da jezik nije urođen, kao što je to bio slučaj kod nativista, već da se jezik ne može odvojiti od drugih dijelova kognicije (Mitchell i Myles, 2004: 72). Prema Knežević (2015: 428) kognitivizam na učenje jezika gleda kao na usvajanje pravila, a ne kao na formiranje navika. Prema kognitivističkoj teoriji učenik nije samo primatelj informacija već ima aktivnu ulogu te razmišlja kako primijeniti pravila koja je naučio. Autentičan izgovor u kognitivizmu ima sporednu ulogu. Naglasak je više na razumljivom prijenosu informacija (Knežević, 2015: 429). Kod učenja stranog jezika u obzir se mora uzeti stupanj kognitivnog razvoja učenika te se polazi od jednostavnijih prema sve složenijim elementima (Mitchell i Myles, 2004).

Glavni je predstavnik sociokulturalne teorije ruski psiholog Lav Vygotsky. Vygotsky se prvenstveno bavio proučavanjem procesa usvajanja prvog jezika, no njegove pretpostavke mogu se prenijeti i na proces ovladavanja stranim jezikom. Zagovornici sociokulturalne teorije na učenje stranog jezika gledaju kao i na svako drugo učenje, te ga prije svega smatraju društvenim procesom, a tek onda individualnim. Prema Vygotskom, više kognitivne funkcije pojedinca, pa tako i jezik, proizlaze iz njegovih društvenih interakcija (Aleksa Varga i Molnar, 2022: 34). U sociokulturalnoj teoriji naglašava se važnost okoline u učenju stranog jezika. Učenik, da bi naučio strani jezik, mora dobivati input iz okoline te ovisi o pomoći nastavnika, tj. onih koji znaju i govore ciljani jezik. Također, strani se jezik gotovo uvijek uči u nekoj društvenoj okolini, bilo da je riječ o institucionalnom obliku učenja u grupi ili kroz komunikaciju s drugim govornicima ciljnog jezika u stranoj državi.

Začetnik je teorije o postojanju međujezika Larry Selinker, koji smatra da postoji „jezik koji se sustavno razvija kako korisnik napreduje u svome ovladavanju inim jezikom.“ (Medved Krajnović, 2010: 24). Teorija pretpostavlja da se međujezik razvija na djelomično predvidiv način, ali javlja se i nepredvidiva promjenjivost koja je potencijalno uzrokovana međujezičnim djelovanjem jezičnih sustava koje učenik posjeduje. Za međujezik se može reći da je sustavan i dinamičan. Sustavan zbog činjenice da je učenikov međujezik u određenom trenutku ovladavanja stranim jezikom pokazatelj njegovog unutarnjeg gramatičkog sustava. No s druge strane, taj sustav nije stabilan, već dolazi do promjena te je zbog toga međujezik dinamičan (Medved Krajnović, 2010: 25).

2. Rano učenje stranog jezika

Kada je u pitanju učenje stranih jezika često čujemo rečenicu „Čim ranije, tim bolje.“ Je li to uistinu tako? Jesu li mlađa djeca uspješnija u učenju stranog jezika ili su adolescenti i odrasli ipak uspješniji?

Strani jezik definiramo kao „jezik neke strane zemlje koji se uči institucijski u neprirodnim situacijama.“ (Aleksa Varga i Molnar, 2022: 17). Važno je razlikovati strani od drugog ili npr. trećeg jezika jer se pod nazivom prvi, drugi, treći jezik podrazumijevaju jezici koje je neki govornik usvojio kao materinski, dok se strani jezik uči najčešće u nekoj instituciji, kao što je i navedeno u definiciji. Prema Aleksa Varga i Molnar (2022: 15) pojam rano učenje stranih jezika podrazumijeva organizirano i sustavno poučavanje stranog jezika u dobi od pete do desete godine života. Vilke (2019: 17) također pod pojmom rano učenje stranog jezika podrazumijeva učenje stranog jezika u ranoj školskoj dobi, točnije u dobi od sedam do jedanaest godina. U ovom se radu pod pojmom rano učenje podrazumijeva učenje stranog jezika u predškolskoj dobi, a učenjem se stranog jezika u predškolskoj dobi bavila i Silić (2007) u svojoj knjizi *Prirodno učenje stranog (engleskog) jezika djece predškolske dobi*.

U današnjem globaliziranom svijetu poznavanje stranih jezika ima sve veći značaj i predstavlja jednu od osnovnih vještina koju bi svaki čovjek trebao posjedovati. Znanje stranog jezika otvara brojna vrata poslovnog, ali i društvenog života. I u staroj se latinskoj poslovice navodi: „Koliko jezika znaš, toliko ljudi vrijediš.“ U suvremenom svijetu, engleski je jezik sveprisutan i susrećemo ga u gotovo svim područjima života – od glazbe, filmova i medija preko svijeta informacijsko komunikacijskih tehnologija i računalnih igrica. Engleski je jezik najčešće prvi izbor učenika i njihovih roditelja kada biraju jezik koji će učiti. No, zbog geografske blizine zemalja njemačkog govornog područja, učenje je njemačkog kao stranog jezika u Hrvatskoj, poglavito u njenom sjeverozapadnom dijelu, vrlo čest izbor. Sve veći broj roditelja za svoju djecu odabire njemački kao strani jezik koji će učiti u školi, ali i izvan škole.

Glavni je cilj ranog učenja bilo kojeg stranog jezika, pa tako i njemačkog, osvijestiti kako uz materinski jezik postoje i druge kulture i jezici. Cilj je i probuditi zanimanje i znatiželju za jezikom, za otkrivanjem sličnosti i razlika između jezika te upoznati djecu s različitim glasovima i intonacijama. Za razliku od adolescenata i odraslih, djeca još nemaju izgrađen stav o njemačkom te ga ne percipiraju kao težak jezik, stoga je važno razvijati pozitivan stav prema njemačkom jeziku

već od najranije dobi, kako bi djeca i kasnije bila intrinzično motivirana za učenje i imala pozitivan stav.

2.1. Tradicionalne i alternativne metode poučavanja njemačkog jezika

Tijekom povijesti poučavanja stranih jezika, pa tako i njemačkog, koristile su se razne metode te je svaka nova metoda pokušala ispraviti nedostatke onih koje su joj prethodile. U ovom će poglavlju biti prikazane neke od najvažnijih i najzanimljivijih tradicionalnih i alternativnih metoda poučavanja njemačkog jezika kako bi se utvrdila njihova primjenjivost na poučavanje njemačkog jezika u ranoj dobi. Također se uz svaku metodu navodi koja je bila uloga izgovora u toj metodi. Gramatičko prijevodna se metoda javlja tijekom 19. stoljeća u Europi i svoje korijene pronalazi u klasičnoj metodi poučavanja starih jezika, latinskog i grčkog, a kao takva direktno je prenesena na nastavu njemačkog i ostalih živih jezika kao stranih (Neuner i Hunfeld, 1996: 19). Kod ove je metode naglasak na prijevodu teksta s njemačkog jezika na materinski jezik, i to pretežno pisanjem, te na razumijevanju pisanih tekstova. Naglašava se i učenje gramatičkih pravila i iznimaka te pamćenje vokabulara (Rivers, 1971: 16). Gramatičko prijevodna metoda razvija sekundarne vještine, pisanje i čitanje, dok se govor i slušanje, pa tako i izgovor, u potpunosti zanemaruju. Kod ove je metode znanje jezika važnije od jezične vještine. Kao nastavni se jezik koristio materinski. Danas se gramatičko prijevodna metoda smatra neodgovarajućom jer su se ciljevi nastave njemačkog jezika promijenili te je naglasak prvenstveno na razvoju vještine usmene komunikacije, no u nekim se dijelovima nastave mogu pronaći elementi ove metode, kao na primjer pamćenje gramatičkih pravila i vokabulara.

Kao reakcija na gramatičko prijevodnu metodu u drugoj se polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća javlja direktna metoda. To je zapravo zajednički naziv za brojne teorije i metode koje se javljaju u sklopu reforme metoda nastave stranih jezika. Glavni je predstavnik direktne metode i najveći kritičar gramatičko prijevodne metode Wilhelm Viëtor, koji je smatrao da se dotadašnje metode poučavanja starih jezika ne mogu primijeniti na žive jezike (Neuner i Hunfeld, 1996: 33). Samo razumijevanje jezika više nije dovoljno, već se ide prema tome da se učenike osposobi za aktivno korištenje jezika. Direktna se metoda javlja kao potpuna suprotnost gramatičko prijevodnoj metodi te je kod direktne metode naglasak na slušanju i govoru, a pisanje i čitanje dolaze tek u kasnijim fazama učenja. Kod direktne se metode zanemaruje materinski jezik i nastava je u potpunosti na stranom jeziku. Uči se svakodnevni vokabular blizak učenicima i to uz pomoć slika i raznih

predmeta, pri čemu se stvaraju direktne asocijacije između riječi i predmeta. Gramatika se ne poučava direktno i deduktivno, već slušanjem i induktivno (Neuner i Hunfeld, 1996: 35). Naglasak je u potpunosti na usvajanju pravilnog izgovora i intonacije te razvoju komunikacijskih vještina. Direktna se metoda koristila pretežito u obrazovanju odraslih. Najveća joj je kritika to što je potpuno suprotna gramatičko prijevodnoj metodi i što je naglasak samo na vještini slušanja i govora. Također, učenike se prerano potiče na komunikaciju u potpunosti na stranom jeziku što može rezultirati stresom. No naglasak na razvijanju vještina slušanja i govora može se promatrati i kao prednost direktne metode. Ova se metoda koristi i danas, no u izmijenjenom obliku koji je prilagođen ciljevima suvremene nastave njemačkog jezika (Rivers, 1971: 20).

Kao nastavak se na direktnu metodu u Sjedinjenim Američkim Državama javlja audiolingvalna metoda, nastala pod utjecajem strukturalnih lingvista s jedne i biheviorističke psihologije, koja na učenje gleda kao na stvaranje navika, s druge strane. Značajnu je ulogu u ovoj metodi imao biheviorist B.F. Skinner. Metoda se koristila tijekom Drugog svjetskog rata kako bi se vojnike u što kraćem roku osposobilo za korištenje stranog jezika. Kod ove se metode posebna važnost pridaje prirodnom izgovoru i svakodnevnoj komunikaciji. Učenici slušaju audio materijal na stranom jeziku, a u sljedećoj ga fazi oponašaju i ponavljaju. Metoda se temelji na uvježbavanju obrazaca i dijaloga o svakodnevnim situacijama sve dok se reakcije ne automatiziraju. Materinski je jezik u potpunosti zanemaren. U prvom su planu usmena produkcija tj. izgovor i slušanje, a kasnije se upoznaje i upotrebljava pisana forma. Metoda se oslanja na mehaničko uvježbavanje rečeničnih obrazaca, takozvani *pattern drills* (Knežević, 2015: 434). Kao nastavak se na audiolingvalnu metodu u Francuskoj javlja audiovizualna metoda, no razvoj te metode nije bio pod utjecajem audiolingvalne metode. Temelj je audiovizualne metode povezivanje jezika s vizualnim materijalom. Učenicima se prezentira sadržaj dijaloga kroz slike ili strip, a tek onda slijedi snimljen dijalog. Vizualni se podražaj povezuje s akustičkim i na taj se način stvara semantička jedinica. Slike se koriste kod uvođenja novih pojmova, ali i kod uvježbavanja. Slijedi ponavljanje i usmeno uvježbavanje dijaloga, a tek se kasnije uvode pisanje i čitanje. Kao nedostatak audiolingvalne i audiovizualne metode navodi se nedovoljan prostor za kreativno izražavanje učenika, jer se više radi o ponavljanju naučenih struktura nego o samostalnoj produkciji izraza i fraza (Neuner i Hunfeld, 1996: 64, 66). Kao prednost se može navesti upotreba vizualnih i auditivnih pomagala, koja olakšavaju usvajanje stranog jezika. Elementi su se ovih metoda zadržali i u suvremenoj nastavi njemačkog jezika u obliku korištenja vizualnih i auditivnih pomagala. Audiolingvalna i

audiovizualna su metoda prethodile razvoju audiovizualne-globalnostrukturalne (AVGS) metode poučavanja stranog jezika, koju su utemeljili Petar Guberina i Paul Rivenc 50-ih godina 20. stoljeća. Značenje se prema AVGS metodi uči pomoću vizualnih i auditivnih materijala, kao što je to bilo i kod audiovizualne i audiolingvalne metode. U AVGS je metodi polazište govorni jezik, a izgovor je osnovni element u učenju stranog jezika. Prema ovoj se metodi pod pravilnim izgovorom ne smatra točan izgovor izoliranih glasova, već točan ritam i intonacija ciljnog jezika, te se prema tome izgovor uči u rečeničnoj cjelini, a ne imitacijom izoliranih glasova (Guberina, 1967: 19).

Tijekom 50-ih se godina 20. stoljeća u Njemačkoj javlja metoda posredovanja, kao posljedica pojave sve većeg broja inozemnih radnika koji su trebali naučiti njemački jezik. Ova je metoda pokušala spojiti različite metode iz prošlosti. Naglasak je bio na komunikaciji na njemačkom jeziku, kao u direktnoj metodi jer su učenici bili odrasli ljudi iz područja različitih materinskih jezika, te na učenju konkretnog vokabulara iz svakodnevnih situacija, kao u audiolingvalnoj metodi. Cilj je bio osposobiti radnike za komunikaciju na njemačkom jeziku pa je izgovor igrao važnu ulogu. Unatoč tome uvježbavanje se gradiva i dalje temeljilo na gramatičko prijevodnoj i audiolingvalnoj metodi i uvježbavanju gotovih struktura i obrazaca (Dorn, 2005). Gramatika se poučavala induktivno, iz primjera se izvodilo pravilo i eventualne iznimke. Za poučavanje gramatike koristili su se umjetno sastavljeni tekstovi, a ne autentični tekstovi i primjeri rečenica, što je karakteristika gramatičko prijevodne metode (Neuner i Hunfeld, 1996: 76). Iako su u metodi posredovanja bile zastupljene sve četiri jezične vještine (govor, slušanje, čitanje i pisanje), zadaci po uzoru na gramatičko prijevodnu metodu ne ostavljaju učeniku prostora za samostalno izražavanje (Dorn, 2005). Utjecaj metode posredovanja na suvremenu nastavu njemačkog jezika očituje se prije svega u zastupljenosti svih četiriju jezičnih vještina u nastavi.

Komunikacijska se metoda javlja 70-ih godina 20. stoljeća kao odgovor na sve veću potrebu i interes za učenjem stranih jezika. Ciljevi su se učenja stranih jezika također promijenili. Sada je cilj osposobiti učenika za sporazumijevanje s drugima, snalaženje u stranoj zemlji te razumijevanje televizijskih i radio programa te knjiga. Cilj nije prenijeti znanje o jeziku, već razviti vještine stranog jezika (Neuner i Hunfeld, 1996: 85). Nastavni sadržaji i teme trebaju biti prilagođeni učeniku tj. grupi učenika ovisno o dobi, spolu, predznanju, materinskom jeziku itd. Gramatika ne igra toliko važnu ulogu te naglasak nije na gramatički potpuno ispravnoj rečenici, već na rečenici koju sugovornik razumije. Dakle, važnija je usmena komunikacija i razumijevanje jezika nego gramatička točnost rečenice. Najveća je prednost ove metode razvijanje svih četiriju vještina jezika

te mogućnost prilagođavanja nastave ciljanoj grupi učenika (Dorn, 2005). Zbog mogućnosti prilagodbe grupi i zastupljenosti svih četiriju jezičnih vještina, elementi se ove metode vide i u suvremenoj nastavi njemačkog jezika.

Od navedenih bi se tradicionalnih metoda u ranom učenju njemačkog jezika mogla primijeniti komunikacijska metoda, upravo zbog njezine fleksibilnosti tj. mogućnosti prilagodbe grupi učenika, u ovom slučaju djeci, ali i audiovizualna metoda koja koristi slike i vizualna pomagala u poučavanju jezika, posebno u poučavanju izgovora, koji u ranom učenju stranog jezika ima vrlo važnu ulogu.

Kao reakcija su se na tradicionalne metode poučavanja stranog jezika javile alternativne metode. U središtu je nastave prema alternativnim metodama učenik, nastavnik ima ulogu voditelja, partnera i nadzornika, a njegova je zadaća usmjeriti učenika i pomoći mu. Alternativne metode na učenje stranog jezika gledaju kao na proces koji ne smije biti stresan, već ugodan i opušten. U alternativnim se metodama koriste aktivnosti kod kojih se učenje odvija cjelovito te se aktiviraju obje hemisfere. U nastavku slijedi pregled nekih od najzanimljivijih i najvažnijih alternativnih metoda poučavanja stranog jezika općenito, pa tako i njemačkog.

Bugarski je liječnik i psiholog Georgi Lozanov 60-ih godina 20. stoljeća razvio metodu poučavanja stranog jezika pod nazivom sugestopedija. Cilj je sugestopedije bio srušiti barijere kod učenja stranog jezika na način da se učenika dovede u stanje opuštenosti i da nije preopterećen. Kod sugestopedije nastavni je jezik materinski, pomoću kojeg se objašnjava značenje riječi i gramatika, a nastavnik ima ulogu voditelja i autoriteta (Blažević, 2007: 45). Učionice za nastavu prema sugestopediji nisu tradicionalnog izgleda, već su ispunjene bojama, cvijećem, biljem, sluša se klasična glazba, a umjesto stolica učenici sjede na foteljama koje su raspoređene u polukrug ispred nastavnika, a sve u svrhu stvaranja opuštene atmosfere. Prostorija bi prema tome više trebala podsjećati na sobu u kući nego učionicu. Na zidovima se nalaze posteri s gramatičkim objašnjenjima te se oni povremeno mijenjaju prateći napredak učenika. Svrha je postera učenicima olakšati pamćenje novih jezičnih elemenata ili prisjećanje već naučenih (Blažević, 2007: 45). Prednost je ove metode svakako nastojanje stvaranja opuštene i ugodne atmosfere, a izgovor u ovoj metodi nema središnju ulogu.

Tihi način metoda je koja se razvila u 60-im godinama 20. stoljeća, a osnivač je Charles Gattegno. Iz samog se naziva metode može otkriti glavna ideja metode, a to je da nastavnik šuti tj. govori što je manje moguće, a učenici su ti koji govore i preuzimaju inicijativu te je prema tome poučavanje

podređeno učenju. U ovoj se metodi koriste vizualna pomagala poput štapića u boji te posteri s bojama od kojih svaka predstavlja različite glasove ciljnog jezika. Na početku učenja nastavnik uzima štapić i izgovara „*Der Stab*“ zatim zastaje i nakon kratke pauze izgovara na primjer „*Der rote Stab*“. To isto ponavlja sa štapićem neke druge boje. Nakon toga nastavnik šuti, a od učenika se očekuje da će netko nastaviti. Nastavnik daje neverbalne znakove odobravanja i poticanja. Slijedi složenija rečenica kao na primjer „*Nimm den roten Stab*“ te se od učenika očekuje ogovarajuća reakcija. Pri tom nastavnik gestom može potaknuti učenika na reakciju i pokazati što se zapravo od njega očekuje. Ova je metoda povoljna za početno učenje stranog jezika jer se već nakon nekoliko lekcija može nešto reći na stranom jeziku (Gyi, 1994). Također, učenjem po metodi tihog načina unapređuje se učenikova kognitivna aktivnost, koncentracija i samopouzdanje. Budući da se od učenika očekuje da govori na stranom jeziku izgovor i govorni jezik imaju važnu ulogu. Nedostatak je što ovakav način poučavanja zahtijeva visoku razinu interesa učenika za strani jezik i snažnu intrinzičnu motivaciju.

Odgovor pokretima cijelog tijela (engl. *Total Physical Response*, TPR) metoda je razvijena 70-ih godina 20. stoljeća, a obradio ju je James Asher. Motorička je aktivnost učenika sredstvo ovladavanja jezikom. Glavna je svrha TPR metode razviti sposobnost razumijevanja novog jezika, te se metoda temelji na slušanju ciljnog jezika i izvođenju odgovarajućih radnji. U TPR metodi slušanje prethodi govoru. Nastava se odvija u fazama, određenim slijedom. Prvo se razvija vještina slušanja, zatim se obavljaju kretnje ili radnje prema verbalnom poticaju, nakon toga slijedi duže razdoblje slušanja, pa početak govorenja, koji je različit za svako dijete, zatim slušanje i govorenje uz pokret te na kraju stvaranje situacije u kojoj učenik govori s određenom svrhom, uz potpuno razumijevanje onoga što govori (Nikpalj, 1999: 134). Niti jedno se dijete ne tjera da počne govoriti prije nego što je ono samo spremno na to. Ova se metoda koristi prije svega u poučavanju djece vrtićke i predškolske dobi. Prema Nikpalj (1999: 135) učenje se usmjerava na desnu polutku mozga koja je zadužena za emocije, snove, maštu, glazbu i slično, dok se lijeva polutka mozga za to vrijeme priprema za govornu produkciju. U prvoj fazi učenja po TPR metodi nastavnik izgovara i izvodi radnju, a učenici promatraju. Zatim nastavnik ponovno izgovara i izvodi radnju, a učenici izvode tu radnju zajedno s nastavnikom. Nakon toga nastavnik kasni pri izvođenju radnje, a učenici izvode radnju. U četvrtom koraku nastavnik namjerno izvodi krivu radnju, a učenici ga ispravljaju i izvode točnu radnju. U završnom koraku nastavnik prestaje izvoditi radnju, dok ju učenici izvode sami. Svaki se korak može izvesti nekoliko puta, a broj ponavljanja ovisi naravno o uspješnosti

učenika (Erk, 2019: 427). Kao prednosti se poučavanja TPR metodom navode trenutačno razumijevanje jezika cilja, dugoročno zapamćivanje i učenje bez pritiska (Asher, 2000 prema Erk, 2019: 428). Ova je metoda povoljna za rano učenje stranog jezika jer je prilagođena djeci rane dobi, omogućava kretanje, pjesme, igre, dinamična je te učenik u kratkom roku može naučiti puno riječi, a progovoriti može kada je za to spreman. Elementi se TPR metode mogu pronaći u suvremenoj nastavi njemačkog jezika, osobito u poučavanju djece.

Prema svemu navedenom, metoda odgovora pokretima cijelog tijela ili TPR metoda optimalna je alternativna metoda za poučavanje učenika predškolske dobi te se elementi ove metode pronalaze u suvremenoj nastavi njemačkog jezika. Elementi se spomenute metode koriste i u poučavanju njemačkog jezika u Školi stranih jezika Mali Princ, u kojoj je provedeno istraživanje u sklopu ovog diplomskog rada. Osim elemenata TPR metode, prisutni su i elementi audiovizualne metode u obliku poučavanja pomoću slikovnih kartica (engl. *Flashcards*) i aktivnosti koje uključuju imenovanje slikovnih kartica. Slikovne se kartice prezentiraju učenicima te uz pomoć njih učenici usvajaju novi vokabular i izgovor njemačkog jezika.

2.2. Metodika ranog učenja stranog jezika

Atmosfera u kojoj dijete uči strani jezik prije svega mora biti opuštena. Učeniku mora biti ugodno te treba osjećati da ga i nastavnik i ostali učenici prihvaćaju. Opuštena se atmosfera i osjećaj ugone u nastavi mogu postići na način da nastavnik na početku sata porazgovara s učenicima o temama koje su njima zanimljive, kao na primjer njihovi hobiji ili kako je bilo u vrtiću. Prema Šarčević (2018: 3) prostor, igre i aktivnosti predstavljene djetetu moraju imati svoju svrhu i biti osmišljene na način da dijete koristi sve svoje intelektualne kapacitete. Sadržaji i aktivnosti također trebaju biti prilagođeni dobi djeteta te mu moraju biti zabavni, jer je vrlo važno da djeca učenje stranog jezika u ranoj dobi povezuju s pozitivnim emocijama i iskustvima kako bi se stvorio pozitivan stav i odnos prema jeziku. Važno je da dijete ostvari emocionalnu povezanost s nastavnikom, a ona se najbolje ostvaruje u malim grupama jer omogućuje nastavniku da se posveti svakom učeniku i uvaži individualnost svakog učenika. Emocionalna se povezanost također može postići kroz razgovor na početku sata u kojem nastavnik sasluša svakog učenika te svakom učeniku postavlja pitanja o hobijima i sl. Također, u manjoj grupi svaki učenik ima mogućnost aktivno sudjelovati u svim aktivnostima, koje se trebaju često izmjenjivati jer je koncentracija djece mlađe dobi kratka, a na taj se način izbjegava i monotonija (Šarčević, 2018: 4). U nastavi treba što više

koristiti strani jezik te se u objašnjavanju služiti gestama, mimikom, pantomimom i vizualnim pomagalicama. Prijevod na materinski koristi se u slučaju kada vidimo da dijete ne razumije neku uputu (Aleksa Varga i Molnar, 2022: 76). Na primjer nastavnik učeniku daje uputu poput „*Nimm dein Kissen und setzt dich!*“ pri čemu rukom pokazuje na jastuke u kutu učionice. No ipak, kako bi se izbjegao strah od dolaska na nastavu stranog jezika i stvaranje negativnih emocija, preporučuje se, u početnim fazama, više koristiti materinski jezik, te ono što je izrečeno na materinskom jeziku odmah prevesti na strani. Udio materinskog jezika u nastavi se s vremenom treba smanjivati, sve dok ne prevlada korištenje stranog. U početku nastavnik koristi jednostavne upute kao na primjer *Steh auf! Komm bitte her! Augen zu!* i slično, pri čemu koristi geste i pantomimu, a s vremenom koristi sve složenije oblike i fraze kao na primjer *Sag mir bitte, wie viele Farbstifte sind in der Kiste?* (Šarčević, 2018: 4). Teme i vokabular koji se uči trebaju biti prilagođeni interesima djeteta te je dobro da to budu teme iz njegove svakodnevice i vokabular koji već poznaje u materinskom jeziku (obitelj, igračke, životinje, njihovi hobiji i sl.). Leksik u ranom učenju stranog jezika ima ključnu ulogu pa je fokus na učenju novih riječi, a gramatika se uči implicitno i usputno. Uvijek se kreće od jednostavnijih prema složenijim elementima (Aleksa Varga i Molnar, 2022: 146). Vokabular treba prilagoditi dobi djeteta i njegovu znanju u materinskom jeziku jer ne možemo očekivati da će dijete u stranom jeziku usvojiti što u toj dobi još nije do kraja usvojilo ni u materinskom. Stupanj usvojenosti vokabulara ovisit će o razumijevanju koncepta koji neka riječ predstavlja. Ukoliko djetetu koncept neke riječi nije poznat u materinskom jeziku, neće ju usvojiti niti u stranom (Prebeg-Vilke, 1991: 152). Primjerice dijete koje u materinskom jeziku ne percipira razliku između ruke i šake neće ni u njemačkom jeziku percipirati razliku značenja riječi *der Arm* i *die Hand*. Prema Šarčević (2018: 5) najvažniji vokabular koji želimo da djeca usvoje treba neprestano ponavljati. Kako im to stalno ponavljanje ne bi dosadilo, isti vokabular treba obrađivati kroz različite igre tj. aktivnosti i uz pomoć raznovrsnih pomagala. Tako se na primjer kod usvajanja novog vokabulara u jednoj aktivnosti od učenika može tražiti da muholovkom udari slikovnu karticu (engl. *Flashcard*) koju nastavnik imenuje, a u drugoj aktivnosti od učenika možemo tražiti da do imenovane slikovne kartice skače kao žaba. Važno je imati na umu da djeca predškolske dobi u jednom nastavnom satu mogu naučiti aktivno koristiti pet do sedam riječi. U nastavi njemačkog jezika riječi se uvijek moraju izgovarati s članom, bez posebnog objašnjavanja da imenice imaju članove ili rodove, već član jednostavno promatrati kao dio riječi. Gramatički se pojmovi uče tek kasnije (Aleksa Varga i Molnar, 2022:

147). Gramatičke strukture koje se koriste učenik će razumjeti ako su u skladu s razinom njegovog intelektualnog razvoja. U radu s djecom rane dobi ne treba inzistirati na gramatičkoj točnosti, pogotovo kada žele izraziti vlastita opažanja. U izgovoru treba inzistirati na što vjernijoj reprodukciji glasova, intonacija i ritma (Prebeg-Vilke, 1991: 167). Kod ranog učenja stranog jezika u prvom planu stoje usmena recepcija (slušanje s razumijevanjem) i usmena produkcija. Sekundarne vještine (pisanje i čitanje) uvode se tek kasnije, no još uvijek nije potpuno jasno definirano kada bi se one trebale uvesti. Pojedini stručnjaci i znanstvenici smatraju kako bi slušno-oralna faza trebala trajati što duže, dok drugi smatraju kako je bolje čim ranije započeti s čitanjem i pisanjem na stranom jeziku. U svakom slučaju, sa sekundarnim se vještinama u nastavi stranog jezika ne bi trebalo započeti prije nego što učenici nauče čitati i pisati na materinskom jeziku (Kruhan, 1999: 141).

Nastava stranog jezika u ranoj dobi treba se bazirati na igri, koja je važna u procesu učenja i primjeni naučenog, ali ima i poticajnu funkciju, budući da igra čini velik dio života djece i dječje kulture (Velički, 2006: 330). Djeca uživaju u bilo kojoj vrsti igre, a ono što uče s radošću lakše pamte i dulje im ostaje u pamćenju. Sudjelujući u igri učenik strani jezik usvaja nesvjesno, slično kao što usvaja materinski jezik. Igra utječe na smanjenje straha od jezika, razvoj pozitivnih stavova o jeziku koji se uči, ali i o drugim jezicima, te ima povoljan učinak na intrinzičnu motivaciju. Kroz igru učenik stječe samopouzdanje i razvija socijalne sposobnosti, jača se duh zajedništva i osjećaj pripadnosti grupi (Mardešić, 2019: 397). Svaka didaktička igra mora imati jasno definirane te unaprijed postavljene ciljeve i pravila. Djeca su predškolske dobi vrlo kompetitivna pa ih na sudjelovanje dodatno motivira i natjecanje. Oni uživaju u međusobnom nadmetanju, žele pobijediti i to ih potiče na brže i lakše učenje te ulažu više napora, a da to niti ne primjećuju. Uvijek treba nastojati u igru uključiti sve učenike iz grupe. Nastavnik sve sudionike treba ohrabrivati i poticati te predstaviti i pobjedu i gubitak kao nešto prihvatljivo (Šarčević, 2018: 5). Jedna od aktivnosti u kojoj se učenike može potaknuti na natjecanje jest gađanje loptom u koš, nakon što točno imenuju slikovnu karticu, koju im pokazuje nastavnik. Na taj se način svaki učenik trudi točno imenovati slikovnu karticu kako bi dobio priliku gađati koš i skupljati bodove. Aktivnosti i igre koje se provode na nastavi treba prilagoditi svakoj grupi te one aktivnosti koje učenici vole ponavljati češće, dok one koje im nisu toliko zanimljive treba svesti na minimum.

Djeca svijet doživljavaju cjelovito, svim osjetilima. Ona uče gledanjem, slušanjem, dodirivanjem i aktivnim sudjelovanjem. Prema tome nastavi treba organizirati na način da se aktivira što više

osjetila. Prije svega to se odnosi na aktivaciju i poticanje sposobnosti slušanja i vizualnog opažanja, ali i na uključivanje pokreta. Budući da kod djece predškolske dobi lateralizacija još nije završena, aktivnosti koje se provode trebaju aktivirati i lijevu i desnu polutku mozga tj. moraju poticati i kognitivni, ali i fizički razvoj djeteta, što se može postići upotrebom različitih vrsta materijala, pomagala i aktivnosti u nastavi. Auditivne informacije djeca obrađuju u lijevoj polutki, dok one kinestetičke (pokret, dodir) obrađuju u desnoj polutki mozga. Vizualne informacije obrađuju desnom ili lijevom stranom mozga (Velički, 2006: 329). Slikovne kartice (engl. *Flashcards*), opipljivi predmeti i ostala vizualna sredstva uvijek su dobra pomagala za učenje stranog jezika jer pomoću njih učenik konkretan predmet može povezati s određenom riječi. Vizualna se pomagala mogu koristiti kod uvođenja novog vokabulara, ali i u fazama uvježbavanja i ponavljanja. Kod učenja naziva životinja, osim slikovnih kartica, mogu se koristiti različite plišane igračke ili lutkice za prstiće (engl. *Finger Puppets*), koje učenik vadi iz kutijice te imenuje životinju koju je izvukao ili ponavlja za nastavnikom. „Prednost upotrebe vizualnih medija i nastavnih materijala jest da s pomoću njih možemo izbjeći upotrebu materinskog jezika, dok u isto vrijeme učenicima na jasan način predočujemo konkretne pojmove i oblike.“ (Aleksa Varga i Molnar, 2022: 121). Prema Aleksa Varga i Molnar (2022: 121) vizualni materijali koje upotrebljavamo u nastavi moraju biti jednoznačni i u skladu s kulturom i okruženjem u kojem djeca žive.

Budući da je usvajanje izgovora najveća prednost ranog učenja stranog jezika, auditivni i audiovizualni materijali također mogu obogatiti nastavu stranog jezika. Uz nastavnika kao model, dobro je uključiti i auditivne materijale u kojima učenici mogu čuti izvorne govornike. Za djecu predškolske dobi prikladni su kratki crtani filmovi u kojima se govori ciljni jezik. Osim crtanih filmova, neizostavna su sastavnica ranog učenja stranog jezika i pjesmice, brojalice, recitacije i rime, putem kojih učenici usvajaju intonaciju i ritam stranog jezika. Guberina (1978: 134) kod djece predškolske dobi naglašava važnost korištenja igara, brojalica i pjesmica za djecu iz zemlje u kojoj se govori ciljni jezik. Istraživanja su pokazala kako izgovaranje ili pjevanje pjesmica na stranom jeziku, koje su popraćene gestama ili pokretima tijela, ima pozitivan učinak na pamćenje (Schiffler, 2002, prema Velički, 2006: 330). Učenicima rane dobi posebno su zanimljive pjesmice koje uključuju pokret (njem. *Bewegungslieder*), a pomoću kojih dijete riječ iz pjesmice na stranom jeziku povezuje s pokretom tijela. Igre riječima, brzalice i brojalice imaju motivacijsku ulogu i na taj način dijete usvaja fonetsku osnovu ciljnog jezika, pamti kraće semantičke strukture i kasnije ih lakše koristi u aktivnom govoru (Velički, 2006: 331). Pomoću brojalica, recitacija i pjesmica

učenik se navikava na reproduciranje duljih rečenica te pravilnu intonaciju i melodiju više nego u slobodnom govoru (Kruhan, 1999: 103). Osim toga, kada su brojalice popraćene pokretom aktiviraju se obje polutke mozga, a prednosti su već ranije navedene.

Djeca predškolske dobi vole priče i bajke stoga je dobro i njih uključiti u nastavu. Priče koje biramo za nastavu moraju biti jednostavne strukture, zanimljivih tema koje su bliske učenicima te razvijene fabule s uvodom, zapletom i raspletom. Brojna su istraživanja pokazala kako je čitanje važno za usvajanje materinskog, ali i stranog jezika te cjelokupni djetetov razvoj. Prednost knjiga na stranom jeziku je da one potiču razvoj govora i percepcije, olakšavaju proces pamćenja i omogućuju ponavljanje i povezivanje prethodno naučenog vokabulara s novim, a sve to na djeci zanimljiv i zabavan način (Šarčević, 2018: 6).

2.3. Uloga dobi u učenju njemačkog jezika

Brojni znanstvenici tvrde da se s učenjem stranih jezika treba početi u što ranijoj dobi. Ova tvrdnja svoje temelje pronalazi u teoriji o postojanju kritičnog razdoblja (engl. *critical period hypothesis*) za usvajanje jezika. „Kritično razdoblje podrazumijeva postojanje određene dobi kada je potrebno aktivirati pretpostavljene urođene sposobnosti za uspješno ovladavanje jezicima, što u kasnijoj dobi ne bi bilo moguće.“ (Aleksa Varga i Molnar, 2022: 43). Autor je ove teorije Eric Lenneberg, koji smatra da je kritično razdoblje za usvajanje jezika od druge godine do puberteta te da je usvajanje jezika nakon puberteta teže i manje uspješno. Također, smatra da odrasli strani jezik uče svjesno i s većim naporom te da ne mogu usvojiti izgovor blizak izvornim govornicima. Znanstvenici su danas složni da ne postoji kritično razdoblje koje naglo završava u određenoj dobi i nakon kojeg je usvajanje stranog jezika nemoguće. Ta razdoblja radije nazivaju osjetljivim razdobljima pri čemu se granica postavlja u različite dobi između 5. i 15. godine (Ellis, 1995: 429, prema Josipović Smojver, 2019: 169). Vilke je prema Lütze-Miculinić (2019: 179) kroz istraživanja (1973) utvrdila kako je optimalna dob za početak učenja stranog jezika sedma ili osma godina života. No, za usvajanje izgovora ta dob više nije idealna, već se pokazalo da se izgovor s najvećom lakoćom usvaja u ranom djetinjstvu, tako da bi se s učenjem stranog jezika trebalo započeti i prije šeste godine života. Ova je tvrdnja dokazana kroz istraživanja koja su provedena u vezi s usvajanjem drugog jezika u višejezičnim sredinama, koja su pokazala da djeca koja su drugi jezik usvojila do šeste ili sedme godine, taj jezik izgovaraju bez stranog akcenta (Josipović Smojver, 2019: 167). Guberina (1978: 134) također razdoblje do šeste ili sedme godine života

navodi kao optimalnu dob za učenje stranog jezika. Smatra se da djeca strani jezik uče na sličan način kao i materinski – intuitivno, spontano i bezbrižno. Kod nekih se znanstvenika javlja zabrinutost da će se djeca koja su izložena više jezika zbuniti i pomiješati jezike, no takvi su strahovi neutemeljeni jer se jezične funkcije na materinskom jeziku i na stranom jeziku razvijaju i odvijaju kao odvojeni sustavi. Dapače, usvajanje još nekog jezika paralelno s materinskim može pridonijeti razvoju djetetovih verbalnih, ali i kognitivnih sposobnosti (Josipović Smojver, 2019: 171). Ukoliko dijete strani jezik počne učiti već u predškolskoj dobi i ako se proces odvija na pravilan način, dijete će strani jezik usvojiti s lakoćom i velikom brzinom (Šarčević, 2018: 2). Međutim, neka istraživanja pokazuju da su učenici koji su strani jezik počeli učiti kasnije brži i učinkovitiji, jer mogu primjenjivati niz kognitivnih strategija koje im pomažu u učenju. Stariji učenici u početnim fazama uče brže, no oni koji su započeli ranije dugoročno postižu bolje rezultate na svim jezičnim razinama, a posebno na razini izgovora (Prebeg-Vilke, 1991: 151). Osim na izgovor, rano učenje ima vrlo pozitivan utjecaj na motivaciju te na razvoj entuzijazma za učenje jezika. Njemački, koji nije toliko popularan jezik i slovi kao težak, dobro je uvesti u što ranijoj dobi jer učenici koji započnu kasnije vrlo brzo izgube motivaciju za učenjem njemačkog jezika kada vide da je početak i napredak teži i sporiji nego na primjer u engleskom, pogotovo ako su njega počeli učiti u ranijoj dobi (Aleksa Varga i Molnar, 2022: 43).

U njemačkom jeziku postoji velik broj glasova koji u hrvatskom ne postoje te s čijim izgovorom brojni govornici hrvatskog imaju poteškoće. To su vokali /a:, ɐ, ɔ, o:, u:, ʊ, i:, ɪ, y:, ʏ, e:, ɛ, ε:, ø:, œ/, diftonzi /ai, ai, aʊ/ te konsonanti /ʔ, ŋ, h, ç, ʁ, ʁ̄, ʀ/. Također, neki se glasovi izgovaraju različito u hrvatskom i njemačkom jeziku, kao na primjer bezvučni okluzivi /p, t, k/, koji se u njemačkom jeziku izgovaraju aspirirano te zvučni okluzivi /b, d, g/ koji se na kraju riječi obezvučuju. Svaki će izvorni govornik njemačkog jezika vrlo brzo otkriti da se ne radi o izvornom govorniku na temelju izgovora i više ili manje izraženog stranog akcenta. Prebeg-Vilke (1991: 191) smatra da je rano djetinjstvo jedino doba u kojem se izgovor stranog jezika usvaja s lakoćom i maksimalnim uspjehom, te da „bez obzira radi li se o biološkim, psihološkim ili nekim drugim razlozima, djeca su jedina dobna skupina ljudi koja može usvojiti izgovor stranog jezika praktički bez stranog akcenta.“ (Prebeg-Vilke, 1991: 153). Istraživanje koje je Prebeg-Vilke provela o izgovoru engleskog jezika kod učenika mlađe i starije dobi pokazalo je kako su stariji učenici u situacijama kada nisu mogli ispravno izgovoriti engleski glas koristili njemu najbližnji hrvatski glas, dok su mlađi učenici bez poteškoća koristili autentične engleske glasove i intonaciju. Europska komisija

u svojem Priručniku (2011: 10) smatra kako je veća šansa da će djeca usvojiti osjećaj za fonologiju, ritam i intonaciju kao i strukturu stranog jezika, ako su što ranije izložena tom stranom jeziku. Dijete bi gramatička pravila trebalo usvojiti nesvjesno i intuitivno, kao i u materinskom, no Prebeg-Vilke (1991: 159) smatra da je u uvjetima u kojima je dijete izloženo stranom jeziku samo jedan do dva školska sata tjedno to vrlo teško.

2.4. Prednosti ranog učenja stranog jezika

Prednosti su ranog učenja stranog jezika brojne, a neke su od njih već navedene u ranijim poglavljima. Usvajanje izgovora bliskog izvornim govornicima ciljnog jezika te usvajanje intonacije i ritma stranog jezika možemo istaknuti kao ključne prednosti. Također, rano učenje stranog jezika pozitivno djeluje i na izgradnju djetetova identiteta, osvještavanje sličnosti i razlika između kultura, međusobno razumijevanje i poštovanje, razvoj pozitivnih stavova prema kulturama te prihvaćanje onoga što je djetetu strano (Aleksa Varga i Molnar, 2022). Budući da živimo u globaliziranom svijetu, međukulturna kompetencija vrlo je važna. Poznavanje drugih kultura, tolerancija i otvorenost za razlike samo su neke od međukulturnih vještina koje dijete razvija ranim učenjem stranog jezika. Aleksa Varga i Molnar (2022) navode još nekoliko prednosti ranog učenja stranog jezika: učenici koji su počeli učiti jezik u ranoj dobi pokazuju veću spontanost i prirodnost u govornim reakcijama i kontekstualiziranim dijalozima. Osim toga, dulja izloženost stranom jeziku povoljno utječe na svladavanje receptivnih vještina razumijevanja slušanjem i govor. Također, ranim se učenjem razvija pozitivan stav djeteta prema stranim jezicima te ono pozitivno utječe na učenje i razvoj općenito (Morin, 2022, Vilke, 1991, prema Aleksa Varga i Molnar, 2022: 30). Čak i jedan sat učenja stranog jezika tjedno ima potencijal probuditi doživotno zanimanje za strane jezike, ako se taj entuzijazam nastavi njegovati i u starijoj dobi (Myles, 2017: 4). Dokazani su i pozitivni učinci ranog učenja stranog jezika na kasniji akademski i školski uspjeh. Dijete koje strani jezik počne učiti u ranoj dobi razvit će osjećaj za jezik i pozitivne emocije prema jeziku te će ga u starijoj dobi koristiti s više sigurnosti, opuštenosti i samopouzdanja (Kralj, 2022: 3). Kod mlađe djece, za razliku od odraslih i starije djece, inhibicije u verbalnom i neverbalnom ponašanju još nisu razvijene pa njih nije sram ponekad se „kreveljiti“ kada izgovaraju strane riječi (Josipović Smojver, 2019: 170). Metodika nastave stranog jezika u ranoj dobi, koja je pobliže objašnjena poglavljju 2.2., čini proces učenja stranog jezika zabavnim i ugodnim za djecu što pozitivno utječe na motivaciju, a to je svakako prednost ranog učenja stranog jezika. Dokazano je

da je za učenje stranog jezika, pogotovo za usvajanje izgovora, učenje kroz igru, pjesme i dramaturgiju izuzetno učinkovito (Josipović Smojver, 2019: 171).

3. Izgovor u stranom jeziku

Svaki jezik svijeta ima svoja obilježja, karakterističnu melodiju, artikulacijski i akustički sustav i slično. Zbog toga možemo prepoznati kojim jezikom neka osoba govori iako ne razumijemo što govori. Izgovor stranog jezika bez utjecaja izgovornih karakteristika materinskog teško je usvojiti. Stranca vrlo lako prepoznajemo na osnovu njegovog izgovora, neovisno o njegovom poznavanju leksika i gramatike. Na temelju izgovora može se suditi i nečije jezično znanje, a osim toga izvorni govornici ciljnog jezika na temelju izraženosti stranog naglasaka mogu donositi zaključke o stupnju obrazovanja, socijalnom statusu, stupnju inteligencije i o određenim karakternim osobinama stranca koji govori njihovim materinskim jezikom (Kruhan, 1999: 99). Osim toga, izgovor blizak materinskom otvara brojna vrata u stranome svijetu.

Uloga se fonetike i izgovora u nastavi stranih jezika tijekom povijesti mijenjala. Dok je u vrijeme gramatičko-prijevodne metode poučavanja stranog jezika izgovor bio potpuno zanemaren, u doba direktne i audiovizualne metode on je na određeni način bio u središtu. U komunikativnoj su metodi izgovor i fonetika također bili zanemareni, a Defterdarević-Muradbegović (1999: 3) navodi kako se to objašnjava gledištem da je samo izloženost stranom jeziku dovoljna da se usvoji artikulacija i prozodija ciljnog jezika, da strani akcent ne ometa komunikaciju te hipotezom o kritičnom razdoblju, prema kojoj se izgovor ne može usvojiti nakon puberteta, no ovi su se razlozi pokazali neutemeljenima. Danas izgovor igra važnu ulogu u nastavi stranog jezika, pogotovo u početnim fazama te u ranom učenju, i to ne samo točan izgovor glasova, već i prozodije ciljnog jezika. Horga (1997: 193) navodi kako učenje izgovora stranog jezika predstavlja proces transformacije iz početnog u novo, željeno stanje. Usvajanje izgovora stranog jezika uključuje i učenje određenih psihomotoričkih vještina, „odnosno transformaciju čitave jedne motoričke strukture u novu motoričku strukturu“ (Defterdarević-Muradbegović, 1999: 7).

Nedostatan izgovor, tj. onaj koji jako odstupa od izgovora izvornih govornika, može omesti komunikaciju i nepovoljno utjecati na razumijevanje. Pogreške u izgovoru mogu se javiti na segmentalnoj (glasovi) i na suprasegmentalnoj (intonacija, naglasak, ritam) razini. Kruhan (1999: 100) navodi sljedeće poteškoće na koje učenik nailazi kod učenja stranog jezika: rečenična melodija koja je različita od melodije materinskog jezika, naglašavanje riječi, razlikovanje dugih i kratkih samoglasnika te duljine sloga, suglasničke skupine koje nisu uobičajene za materinski jezik

i glasovi kojih u materinskom jeziku nema. U poučavanju se izgovora uvijek treba krenuti od većih elemenata prema manjima, odnosno najprije treba ovladati intonacijom, ritmom i naglaskom tj. suprasegmentalnom razinom, a zatim izgovorom specifičnih glasova, tj. segmentalnom razinom.

U ranom je učenju stranog jezika naglasak na pravilnom izgovoru glasova i pravilnom ostvarenju rečenične intonacije i ritma specifičnih za ciljni jezik. Verbotonalna teorija korekcije izgovora i usvajanja izgovora stranog jezika naglašava važnost ritma, intonacije i pokreta te u slučajevima kada se neki glas stranog jezika ne izgovara točno, nastoji se postići dobar izgovor ritma i intonacije rečenice u kojoj se nalazi glas koji se pogrešno izgovara (Guberina, 1978: 132). Kao što je već u ranijim poglavljima navedeno, dijete je u ranoj dobi najsposobnije imitirati model te usvajati izgovor, melodiju i intonacije bliske izvornim govornicima, a Guberina (1978:134) navodi kako je idealna dob za usvajanje stranog jezika od rođenja do šeste ili sedme godine, točnije do polaska u školu. Od djece koja uče strani jezik u ranoj dobi ne očekuje se komunikacija kao ona na materinskom jeziku, već točan izgovor riječi i fraza (Aleksa Varga i Molnar, 2022: 68).

Preduvjet je dobrog izgovora točno slušanje glasova i intonacija stranog jezika jer se slušanjem stranog govora mijenja prijašnji način slušanja. Da bi strani govornik mogao govoriti ritmom njemačkog jezika, mora i slušati u ritmu njemačkog jezika (Defterdarević-Muradbegović, 1999:7). Izgovor se stranog jezika usvaja putem slušne percepcije i nastojanja da se imitira model (Horga, 1997: 192). U nastavi je stranog jezika najčešći izgovorni model nastavnik. Budući da je nastavnik često i jedini izgovorni model, poželjno je da mu izgovor bude uzoran kako se njegove pogreške ne bi prenijele na učenike te se umnožile i fosilizirale (Lütze-Miculinić, 2019: 177).

Postoje dvije osnovne kategorije metoda učenja izgovora, a to su metoda neposredne imitacije i artikulacijsko-akustičke metode. U metodi neposredne imitacije izgovor nastavnika je model, a uloga je nastavnika usmjeriti pažnju učenika na to kako zvuče riječi i fraze. Kod artikulacijsko-akustičke se metode artikulacijski pokret raščlanjuje na niz sastavnih pokreta te se smatra kako se ti pokreti mogu opisati riječima. Saznanja o artikulacijskim pokretima učenik bi putem sistematskih vježbi trebao dovesti do automatizacije (Horga, 1997: 194). Metoda neposredne imitacije prikladniji je i brži put do usvajanja autentičnog izgovora općenito, a osobito kod djece, dok je „artikulacijsko-akustički pristup nužan samo za krajnje netaletrane učenike“ (Horga. 1997: 194). U usvajanju izgovora važna je i verbotonalna metoda, koja je prividno imitativna, no kod te je metode slušanje i ponavljanje metodički oblikovano.

3.1. Učeničke pogreške u izgovoru stranog jezika

U suvremenoj nastavi stranih jezika stav prema pogreškama više nije negativan, već se pogreške promatraju kao nešto neizostavno, prihvatljivo, ako ne i poželjno u procesu učenja stranog jezika. Na pogreške se gleda kao priliku za učenje, ali i kao povratnu informaciju nastavniku o učenikovom procesu učenja. Analizom pogrešaka možemo dobiti informacije o procesu usvajanja stranog jezika. Medved Krajnović (2010: 23) učeničke pogreške dijeli na međujezične ili interlingvalne, unutarjezične ili intralingvalne, pogreške uzrokovane poučavanjem i slučajne pogreške. Kao što i samo ime kaže, međujezične pogreške nastaju pod utjecajem elemenata učenikovog materinskog jezika ili nekog drugog stranog jezika koji poznaje. Do unutarjezičnih pogrešaka dolazi zbog nepotpune usvojenosti pojedinih gramatičkih oblika. Njih dijelimo na pogreške preuopćavanja i pogreške pojednostavljivanja. Uzrokom pogrešaka uzrokovanih poučavanjem i slučajnih pogrešaka smatraju se afektivni čimbenici poput stresa, umora i slično (Medved-Krajnović, 2010: 23). Prema Desnica-Žerjavić (2006: 50), Corder (1974) pogreške dijeli na sistematske ili prave pogreške te nesistematske ili lapsuse. Lapsusi su pogreške koje čine i govornici u materinskom jeziku, povećavaju se u stanjima poput umora, stresa i slično, a govornik ih je najčešće svjestan i može ih odmah ispraviti.

Učenici se, pogotovo u ranom učenju, najviše fokusiraju na prijenos sadržaja, a manje na točan jezični oblik pa u želji da prenesu sadržaj često ne koriste točne jezične oblike (Vrhovac, 2019: 204). Za njemački je jezik specifično postojanje članova ispred imenica što većini hrvatskih učenika stvara problem. Osobito u ranom učenju, učenici još nisu usvojili član kao gramatičku kategoriju koja se stavlja ispred imenice i ne razumiju njegovu funkciju te će tu često dolaziti do pogrešaka. Učenici izostavljaju član, koriste ga tamo gdje ne treba, koriste krivi član, u nabranjima koriste uvijek isti član ili ga uopće ne koriste i slično (Vrhovac, 2019: 204). Ovakve će se pogreške vidjeti i u istraživanju koje je provedeno u sklopu ovoga rada.

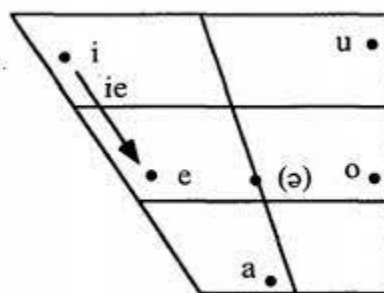
4. Usporedba glasovnog sustava hrvatskog i njemačkog jezika

4.1. Hrvatski jezik

Hrvatski se jezik sastoji od 25 konsonanata i 5 vokala. Konsonante razlikujemo prema načinu i mjestu tvorbe te prema zvučnosti. Prema načinu tvorbe razlikujemo okluzive: /p, t, k, b, d, g/, afrikate: /ts, tʃ, dʒ, tʂ, dʒ/, frikative: /f, s, z, ʃ, ʒ/, nazale: /m, n, ŋ/, vibrant: /r/, aproksimante: /v, j/ i lateralne aproksimante: /l, ʎ/. Prema mjestu tvorbe glasovi se dijele na bilabijale: /p, b, m/, labiodentale: /f, v/, dentoalveolare: /t, d, tʃ, s, z, n, l/, postalveolare: /tʃ, dʒ/ alveolare: /ʃ, ʒ, r/

alveolopalatale: /t^h, d^h, ɲ, ʎ /, palatal: /j/ i velare: /k, g, x/ (Horga i Liker, 2016: 266). Prema zvučnosti razlikujemo zvučne i bezzvučne konsonante.

Vokalski se sustav hrvatskog jezika sastoji od pet glasova: /i/, /e/, /a/, /o/, /u/. Vokale dijelimo na prednje i stražnje te otvorene i zatvorene. Iako u hrvatskom vokalskom sustavu ne razlikujemo duge i kratke vokale, duljina ima razlikovnu funkciju u fonološkoj opoziciji. Ponekad se javlja i slogotvorno /r/ ispred kojeg onda dolazi glas /ə/ kao na primjer u riječi /vərt/. Spominje se i diftong /ie/ koji se javlja samo u dugim slogovima. (Horga i Liker, 2016: 255). Slika 1. prikazuje vokalski trapez hrvatskog jezika, a u Tablici 1. prikazan je konsonantski sustav hrvatskog jezika (Horga i Liker, 2016: 254).

Slika 1. Vokalski trapez hrvatskog jezika (Horga i Liker, 2016: 254)

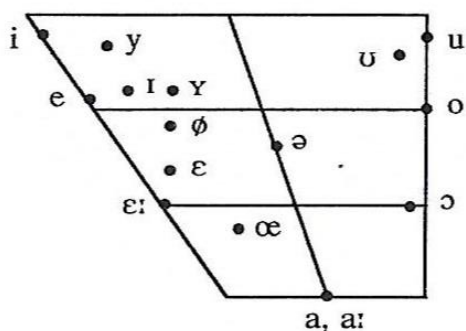
Tablica 1. Konsonantski sustav hrvatskog jezika (Horga i Liker, 2016: 254)

	BILABIJALI	LABIODENTALI	DENTALI	ALVEOLARI	POSTALVEOLARI	ALVEOLOPALATALI	PALATALI	VELARI
OKLUZIVI	p b		t d					k g
AFRIKATE			ts		tʃ dʒ	tɕ dʑ		
FRIKATIVI		f	s z		ʃ ʒ			x
APROKSIMANTI		v					j	
NAZALI	m		n			ɲ		
LATERALI			l			ʎ		
VIBRANTI				r				

4.2. Njemački jezik

Njemački se glasovni sustav sastoji od 22 konsonanta i 14-18 vokala, ovisno o autoru. Uz to u njemačkom jeziku postoje i tri diftonga: /aɪ, ɔɪ, aʊ/. U njemačkom konsonante također razlikujemo prema načinu i mjestu tvorbe. Prema načinu tvorbe Kohler (1999: 86) razlikuje okluzive: /p, b, t, d, k, g, ʔ/, nazale: /m, n, ŋ/, frikative: /f, v, s, z, ʃ, ʒ, x, h, ç, ʁ/, aproksimant: /j/, lateral: /l/. Žepić (1991: 64) i Koeppel (2016: 93) još navode afrikate: /tʃ, tʃ, pʃ/ i vibrante: /ʀ, r/. Prema mjestu tvorbe glasove u njemačkom dijelimo na bilabijale: /p, b, m/, labiodentale: /f, v/, alveolare: /t, d, n, s, z, l/, postalveolare: /ʃ, ʒ/, palatale: /ç, j/, velare: /k, g, ŋ/, uvulare: /x, ʁ/ i glotalne: /h, ʔ/ (Kohler, 1999: 86). Prema Žepić (1991: 64) afrikata /pʃ/ spada u bilabijale, /tʃ, r/ u alveolare, /tʃ/ u postalveolare, a /ʀ/ u velare. Koeppel (2016: 93) glasove /t, d, s, z, tʃ, n, l, r/ svrstava u dentoalveolare, a /ʀ, ʁ/ u uvulare. Njemački se bezvučni okluzivi za razliku od hrvatskih, izgovaraju aspirirano, osim iza glasova /ʃ/ i /s/. Glotalni okluziv /ʔ/ se u pismu ne bilježi, no njemačkom ima vrlo važnu ulogu jer dolazi ispred vokala i označava jasnu granicu između riječi i morfema u govoru, za razliku od drugih jezika poput engleskog i francuskog u kojima se zadnji konsonant prethodne riječi veže na početni slog sljedeće riječi te nema izraženih granica (Koeppel, 2016: 95).

Njemački je vokalski sustav bogat i sastoji se od glasova /a, a:, ɐ, ɔ, o:, u:, ʊ, i:, ɪ, y:, ʏ, e:, e, ε, ε:, ə, ø:, œ/ (Gehrmann, 1994: 18). Razlog velikog broja vokala jest to što oni dolaze u parovima koji se razlikuju po duljini, napetosti i otvorenosti (Koeppel, 2016: 91). Većina njemačkih vokala u hrvatskom nema svoj korelat i tu dolazi do poteškoća o izgovoru, što će se detaljnije razraditi u sljedećem poglavlju. Slika 2. prikazuje vokalski trapez njemačkog jezika, a u Tablici 2. prikazan je konsonantski sustav njemačkog jezika (Kohler, 1999: 87).

Slika 2. Vokalski trapez njemačkog jezika (Kohler, 1999: 87)

Tablica 2. Konsonantski sustav njemačkog jezika (Kohler, 1999: 87)

	BILABIJALI	LABIODENTALI	DENTALI	ALVEOLARI	POSTALVEOLARI	PALATALI	VELARI	UVULARI	GLOTALI
OKLUZIVI	p b		t d				k g		ʔ
NAZALI	m		n				ŋ		
FRIKATIVI		f v		s z	ʃ ʒ	ç		x ʁ	h
APROKSIMANTI						j			
LATERALNI APROKSIMANTI			l						

4.3. Uredan govorno-jezični razvoj djeteta u predškolskoj dobi

U ovoj dobi dijete već razumije čemu služi jezik i kako ga koristiti. Do navršene četvrte godine života većina djece već može postavljati pitanja, davati naredbe, prepričati događaje i smišljati priče o izmišljenim događajima, koristeći, u većini slučajeva, točan redoslijed riječi u rečenici (Lightbown i Spada, 2008: 7). Dijete pažljivo sluša kratke priče i odgovara na pitanja vezana uz njih te čuje i razumije većinu onoga što se kaže (Posokhova, prema Vrsaljko i Paleka, 2019: 153). Rečenične strukture djeteta predškolske dobi urednog govorno-jezičnog razvoja raznovrsne su i kompleksne te trebaju sadržavati više od jednog glagola. Rečenica se sastoji od 4-6 riječi (Andrešić i sur., 2010: 17). Dijete samostalno izvodi pravila jezika i govora na temelju svakodnevnog govora kojemu je izloženo. I dalje svakodnevno usvaja brojne nove riječi, proširuje svoj vokabular, no povećava se i sposobnost izražavanja novih značenja poznatim riječima (Apel i Masterson, 2004: 89). Dijete koristi sve vrste rečenica, množinu, padeže, glagolska vremena, a također i sve vrste riječi (Vrsaljko i Paleka, 2019: 148). U predškolskoj se dobi produbljuju i djetetove društvene jezične vještine. Osim što se već služi odgovarajućim kontaktom očima i vještinama održavanja teme razgovora, kod djeteta se razvija i sposobnost neizravnog jezika i namigivanja tj. prenošenja značenja koje nije direktno sadržano u onome što se izgovara (Apel i Masterson, 2004: 90). Bez problema razgovara na telefon i razumije da može komunicirati, iako ne vidi sugovornika (Lightbown i Spada, 2008: 8). Razvija se i sposobnost prelaska s teme na temu, a dijete glatko komunicira s drugom djecom i odraslima. Dijete u ovoj dobi nastavlja razvijati i usavršavati vještinu prepričavanja priča, točnije u njegovim pričama sada se vide uzročno-posljedični odnosi i pravilan vremenski slijed. Priče postaju sve dulje i sa sve više detalja i radnji. Izgovor je djeteta

predškolske dobi urednog govorno-jezičnog razvoja sve sličniji izgovoru odraslih. Glasovi su razgovjetniji i precizniji. Prema Vuletić (1990: 31) zadnji se razvijaju palatalni frikativi i afrikate /ʃ/, /ʒ/, /tʃ/, /tʃe/, /dʒ/ i /dʒe/, a dijete bi nakon navršenih pet i pol godina ispravno trebalo izgovarati sve glasove. Jedine se poteškoće još mogu javljati kod izgovora glasa /r/ te ponekad još dolazi do „petljanja jezika“ u duljim riječima Apel i Masterson (2004: 88) .

4.4.Sustav pogrešaka hrvatskih govornika odrasle dobi koji uče njemački jezik

Svaki jezik ima svoj fonološki sustav i svoja artikulacijska pravila i posebnosti, ali i karakterističnu intonaciju i ritam. Prema kontrastivnoj analizi, do pogrešaka u izgovoru najčešće dolazi zbog interferencije s materinskim jezikom, jer je govorni aparat naviknut na artikulacijske pokrete materinskog jezika te se ti pokreti prenose i na artikulaciju stranog jezika. Pored toga, svaki govornik posjeduje fonološki sustav vlastitog jezika pa i strani jezik percipira kroz taj sustav, zbog čega se odstupanja u izgovoru stranog jezika ne mogu izbjeći, no intenzivnom se vježbom mogu ispraviti (Blažević, 2007: 83). Uzroke izgovornih pogrešaka dakle treba tražiti u interferenciji s materinskim jezikom i različitostima fonoloških sustava dvaju jezika. Što su fonološki sustavi sličniji, interferencija će biti slabija. Glasovi iz stranog jezika koji su učenicima novi, prilagođavaju se glasovima iz materinskog jezika ili se pod njihovim utjecajem mijenjaju. Dakle, s glasovima koji su jednaki u stranom i u materinskom jeziku nema problema, a poteškoće se javljaju s glasovima koji su različiti (Kruhan, 1999: 100). Međutim, u stvarnosti se ne događaju sve pogreške koje se predviđaju kontrastivnom analizom. Neke se javljaju tek u naprednijim fazama učenja, a neke se pogreške javljaju često iako ih kontrastivna analiza nije predvidjela. To su one pogreške koje čine svi učenici određenog jezika bez obzira na to koji im je materinski (Desnica-Žerjavić, 2006: 48).

Preduvjet je za dobar izgovor i točno slušanje glasova stranog jezika. Kod slušanja glasova stranog jezika, fonološki sustav materinskog djeluje kao filter pa učenici često ne percipiraju razlike u glasovima, već glasove iz stranog jezika poistovjećuju sa sličnim glasovima iz materinskog (Blažević, 2007: 83). Izgovorne se pogreške vrlo lako fosiliziraju pa prema tome odmah na početku učenja treba inzistirati na ispravnom izgovoru i ispravljati pogreške učenika. U slučajevima kada pogreška u izgovoru koju neki učenik radi ne utječe na razumijevanje, važno je nastojati ispraviti tu pogrešku kako bi se učenikov izgovor približio autentičnom izgovoru upravo zbog prednosti autentičnog izgovora, koje su navedene u ranijim poglavljima. Na temelju kontrastivne analize i

postojanja teorije o međujeziku smatralo se da je moguće predvidjeti koje će se pogreške javiti kod hrvatskih govornika koji uče njemački jezik. Gojković (1965: 3) smatra da pogreške u izgovoru koje čine pripadnici neke jezične zajednice u odnosu na drugi jezik nisu slučajne nego čine određeni sustav. Autorica sustav pogrešaka definira kao pogreške koje su posljedica krive akustičke slike. Kada govornik hrvatskog jezika izgovara njemački, njemačkom govorniku takav izgovor djeluje bezbojnim i prelabavim. Razlog je u promijenjenom ritmu, a jedna je od karakteristika ritma njemačkog jezika izmjena naglašenih i nenaglašenih izgovornih cjelina, a te su razlike u njemačkom puno veće nego u hrvatskom. Naglašeni su slogovi puno napetiji, intenzivniji i viši od nenaglašenih (Gojković, 1965: 8). Naglašeni se slogovi izmjenjuju u jednakim vremenskim razmacima, a između njih su nenaglašeni slogovi koji su često i skraćenog trajanja. Njemački jezik zato svrstavamo u jezike koji broje naglaske, a ne slogove (Koeppel, 2016: 95).

U nastavku je prikazan sustav pogrešaka koji se javlja kod odraslih govornika koji uče njemački jezik, a materinski im je hrvatski jezik (Gojković, 1965, Žepić, 1991).

4.4.1. Vokali

Prethodno je utvrđeno kako je njemački vokalski sustav bogatiji od hrvatskog. Većina njemačkih vokala nema korelat u hrvatskom i tu se javljaju pogreške. Učenici također imaju poteškoće s razlikovanjem vokalskih parova dugi-kratki, otvoreni-zatvoreni, napeti-nenapeti (Koeppel, 2016: 92). Pogreške u izgovoru vokala u njemačkom jeziku koje se javljaju kod odraslih govornika hrvatskog jezika preuzete su iz Gojković (1965) i Žepić (1991).

/i:/ /ɪ/

Niti jedan od ovih glasova nije jednak hrvatskom /i/. Njemačko je /i:/ napetije, zatvorenije i duže od hrvatskog dugog /i:/. Učenici ga najčešće izgovaraju nedovoljno dugo, prezatvoreno i nedovoljno napeto. Kratko, otvoreno njemačko /ɪ/ zamjenjuje se hrvatskim kratkim /i/ i obično se izgovara nedovoljno napeto i prezatvoreno.

/e:/ /ɛ/ /ɐ:/

U njemačkom postoje tri varijante glasa /e/, a to su: /e:/ /ɛ/ /ɐ:/. Dugo, zatvoreno, napeto /e:/ u hrvatskom ne postoji i učenici ga najčešće zamjenjuju hrvatskim /e/. U početku ga percipiraju kao nešto novo i strano, no s vremenom iz tog glasa eliminiraju ono strano i izgovaraju ga kao hrvatsko /e/ koje im je poznato, a povremeno se akustički približi hrvatskom /i/. /ɛ/ je najbliže hrvatskom /e/ iako je malo otvorenije i kraće, no s ovim glasom obično nema poteškoća. /ɐ:/ je jedini vokal u

njemačkom koji je istovremeno dug, otvoren i napet te ga naši ljudi izgovaraju nedovoljno otvoreno i napeto.

/ə/

Ovaj je glas u njemačkom vrlo čest. U hrvatskom se ponekad javlja, ali je otvoreniji od njemačke varijante. Ovaj se glas javlja kod prefiksa i sufiksa (ver-, ge-, be-, -e, -en), a u pismu se ostvaruje kao slovo *e* pa ga Hrvati često i izgovaraju kao vokal /e/.

/ɔ/ /o:/

Kratko i otvoreno /ɔ/ hrvatskim govornicima ne predstavlja prevelik problem, no izgovaraju ga kao hrvatsko /o/ koje je duže, manje napeto i zatvorenije. Glas /o:/ je dug, napet i zatvoren te hrvatskim govornicima predstavlja veliki problem. Zamjenjuje se s hrvatskim /o/, koje se zapravo nalazi između njemačkog /ɔ/ i /o:/.

/ʊ/ /u:/

Glas /ʊ/ znatno se razlikuje od hrvatskog /u/. Ono je kratko, napeto i zvučno je bliže hrvatskom vokalu /o/. Dugo njemačko /u:/ hrvatski govornici izgovaraju nedovoljno napeto, prekratko i preotvoreno.

/y/ /Y/

Labijalizirani prednji vokal /y/ u njemačkom je vrlo čest, dok u hrvatskom ne postoji i govornicima predstavljaju velik izgovorni problem te ga često zamjenjuju glasom /i/, koji mu je u hrvatskom izgovorno najbliži. Kratko /y/ zvučno je blisko kratkom, zatvorenom /ø/ i napetije je od glasa /Y/. I njega učenici zamjenjuju hrvatskim glasom /i/.

/ø/ /œ/

Glasovi /ø/ i /œ/ također u hrvatskom ne postoje. /ø/ je zatvoren i vrlo napet, a zamjenjuje se glasom /e/. Glas /œ/ viši je i otvoreniji od glasa /ø/ te je vrlo napet.

/ɑ:/ /a/

Kod ovih glasova nema poteškoća budući da su vrlo bliski hrvatskom vokalu /a/.

/aɪ/ /aʊ/ /ɔɪ/

Njemački razlikuje i tri diftonga koji u hrvatskom ne postoje pa se javljaju poteškoće u izgovoru. Kod diftonga prvi je vokal jasan, naglašen, napet i kratak te naglo prelazi u drugi vokal koji je isto kratak, ali nije naglašen. Ukoliko je govor pod utjecajem pisma, učenici će diftonge izgovarati kao dva glasa, jer ako u hrvatskom dva vokala stoje jedan pored drugog, izgovaramo ih kao dva

morfema tj. dvosložno. Ukoliko uče slušajući, moguće je da kod diftonga /aɪ/ i /ɔɪ/ umjesto s kratkim /ɪ/ izgovor završe glasom /j/.

4.4.2. Konsonanti

Od konsonanata ćemo spomenuti samo one koji se javljaju i u hrvatskom i njemačkom jeziku, budući da se radi o pogreškama koje čine hrvatski govornici odrasle dobi u njemačkom. Pogreške koje se javljaju u izgovoru konsonanata u njemačkom jeziku kod odraslih govornika hrvatskog jezika preuzete su iz Gojković (1965) i Žepić (1991).

/r/ /ʀ/ /ʁ/

Vibranti se u hrvatskom i njemačkom jeziku prilično razlikuju. U njemačkom razlikujemo alveolarni vibrant /r/, uvularni vibrant /ʀ/ i uvularni frikativ /ʁ/. Alveolarni vibrant /r/ se od hrvatskog razlikuje po manjem broju titraja i labavijoj artikulaciji. Uvularni vibrant /ʀ/ i uvularni frikativ /ʁ/ nastaju titranjem resice mekog nepca te je to hrvatskim govornicima jedan od najtežih glasova za usvajanje u njemačkom, jer je resica u hrvatskom organ koji nema posebnu funkciju pa je iz tog razloga troma. Varijante ovog glasa nemaju razlikovnu funkciju, tako da se značenje riječi ne mijenja izgovorom bilo koje od ovih varijanti glasa /r/. Hrvatski govornici taj glas obično zamjenjuju alveolarnim /r/ koji je bliži onom hrvatskom.

/ŋ/

Glas /ŋ/ u njemačkom postoji kao samostalni glas, dok se u hrvatskom javlja samo ispred velara /k/ i /g/. Iako Hrvati ovaj glas mogu ostvariti ispred velara, kod izgovora u njemačkom mogu se javiti poteškoće pa ga hrvatski govornici najčešće izgovaraju kao hrvatsko /n/ ili /ɲ/. Pod utjecajem pisma mogu ga izgovoriti i kao glas /g/.

/h/ /ç/ /x/

Dok u hrvatskom postoji samo jedan glas /x/, u njemačkom razlikujemo tri varijante. Njemački /x/ sličan je hrvatskom, no svejedno ga hrvatski govornici izgovaraju premalo napeto. Glas /x/ u njemačkom ima dva alofona /h/ i /ç/. Njemački /h/ akustički se razlikuje od hrvatskoga /x/, slabiji je i nije napet. U izgovoru se pod utjecajem pisma zamjenjuje hrvatskim /x/. Glas /ç/ također stvara probleme u izgovoru jer u hrvatskom ne postoji. Viši je od hrvatskoga /x/ s kojim se često zamjenjuje.

/p/ /t/ /k/

Bezvučni okluzivi se u njemačkom izgovaraju napetije nego u hrvatskom i nakon eksplozije imaju još jedan bezvučni, aspirirani dio. Hrvatski govornici ih izgovaraju nedovoljno napeto i neaspirirano.

/b/ /d/ /g/

Zvučni okluzivi u njemačkom manje su zvučni i napetiji su nego u hrvatskom jeziku. Posebnost ovih glasova, koja hrvatskim govornicima stvara poteškoće u izgovoru, jest da su zvučni okluzivi u finalnom položaju obezvučeni i aspirirani te se izjednačavaju s bezvučnim okluzivima u finalnom položaju. Hrvatski govornici ih u izgovoru ne obezvučuju, već izgovaraju kao zvučne. Prema tome hrvatski govornici će riječ *Tag* izgovoriti kao /ta:g/, a ne /ta:k/, riječ *Land* kao /land/ umjesto /lant/ itd.

/pf/

Afrikata /pf/ u hrvatskom ne postoji pa je moguće da će ju hrvatski govornici izgovoriti kao /f/. S ostalim njemačkim glasovima hrvatski govornici urednog govorno-jezičnog razvoja nemaju poteškoća (Gojković, 1965, Žepić, 1995).

Još jedna od posebnosti hrvatskog jezika jest glasovna promjena jednačenja prema zvučnosti što hrvatski govornici prenose i na njemački. Prema tome se često može čuti da Hrvati riječ *Dresden* izgovore kao /drezden/ ili *das Blatt* pod jednim naglaskom kao /da'zblat/.

5. Cilj i hipoteze

Cilj je istraživanja ispitati povezanost pogrešaka u izgovoru stranog jezika i razvojnih obrazaca u govorno-jezičnom razvoju kod djece predškolske dobi te usporediti pogreške u izgovoru njemačkog jezika koje se javljaju kod djece predškolske dobi sa sustavom pogrešaka u izgovoru vokala i konsonanata njemačkog jezika kod hrvatskih govornika odrasle dobi.

Iz postavljenog cilja proizlaze dvije hipoteze:

H1: Pogreške u izgovoru njemačkog jezika u govornika predškolske dobi kojima je materinski jezik hrvatski povezane su s pogreškama u izgovoru u materinskom jeziku.

H2: Pogreške u izgovoru njemačkog jezika u govornika predškolske dobi kojima je materinski jezik hrvatski preklapaju se sa sustavom pogrešaka u izgovoru vokala i konsonanata njemačkog jezika kod hrvatskih govornika odrasle dobi.

6. Materijal i metode

6.1. Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno u sklopu nastave njemačkog jezika u Školi stranih jezika Mali Princ u Varaždinu. Budući da se istražuje izgovor u njemačkom jeziku, odabrani su učenici koji uče njemački jezik. Roditelji su potpisali suglasnost za sudjelovanje njihovog djeteta u istraživanju za potrebe diplomskog rada.

Istraživanje se sastoji od pet studija slučaja, a riječ je o djeci predškolske dobi. Od pet su ispitanika dvije djevojčice i tri dječaka. Ispitanik J.B. u trenutku provedbe istraživanja ima 6;11 godina, ispitanica D.B. i ispitanik N.H. imaju 6;8 godina, ispitanica N.M. ima 6;4 godine, ispitanik G.G. ima 5;7 godina. Svi su ispitanici polaznici nastave njemačkog jezika te u vrijeme provedbe istraživanja njemački jezik formalno uče sedam mjeseci. Najmlađi je ispitanik godinu dana živio u Njemačkoj i tamo s nepune dvije godine krenuo u vrtić, koji je pohađao sedam mjeseci. Njegova majka kaže da je sve razumio na njemačkom jeziku, no da je bio premalen da bi govorio. Ostali ispitanici s njemačkim su se jezikom susreli tek na početku formalnog učenja.

6.2. Ispitivač

Ispitivačica je ženska osoba, autorica rada, ujedno i voditeljica nastave njemačkog jezika, koju ispitanici već dobro poznaju.

6.3. Oprema

Istraživanje je provedeno pomoću digitalnog snimača ZOOM HN2N Handy Recorder.

6.4. Izrada materijala

S obzirom na cilj istraživanja materijal koji je ispitivan bio je ograničen zbog ograničenog znanja ispitanika. Birane su prije svega riječi koje su ispitanicima poznate i koje su prethodno dobro naučili i uvježbali. Drugi kriterij izbora riječi bio je da riječi sadrže neki glas, koji je prema literaturi (Gojković, 1965, Žepić, 1991) hrvatskim govornicima odrasle dobi koji uče njemački jezik problematičan za izgovor. Ispitane su i fraze u obliku odgovora na pitanja, kako bi se procijenila prozodija ispitanika, te razgovor na hrvatskom jeziku. Riječi koje su ispitane su sljedeće: *der Tee, der Apfel, die Milch, singen, tanzen, die Puppe, das Wasser, die Mütze, die Küche, der Teddybär*, te brojevi do 10, a fraze: „*Ich bin hier*“, „*Ich bin fünf/sechs Jahre alt*“

„*Meine Mutter/Schwester/Vater heißt...*“. Ispitani materijal prikazan je u Tablici 3. Ispitivanje je provedeno kroz tri aktivnosti tj. igre, koje su ispitanicima dobro poznate. Kako bi se izbjegla monotonija i zamor, lista riječi koje su ispitane (v. Tablica 3.) podijeljena je na tri dijela te je svaki dio ispitan kroz različitu aktivnost. U prvoj su aktivnosti ispitane riječi *das Wasser, die Puppe, die Milch, singen* i *tanzen*. Prva je aktivnost provedena na način da je ispitivačica na ploču stavila slikovne kartice (engl. *Flashcards*) s riječima koje su ispitivane, a od ispitanika se tražilo da loptom pogode imenovanu karticu te ju i sami imenuju. U drugoj su aktivnosti ispitane riječi *der Tee, der Teddybär, die Mütze, der Apfel* i *die Küche*. U drugoj je aktivnosti ispitivačica slikovne kartice poredala po podu, a ispitanici su štapom trebali dotaknuti karticu te imenovati ono što se na njoj nalazi. U trećoj su aktivnosti ispitani brojevi od jedan do deset, a zadatak je ispitanika bio izbrojati slikovne kartice koje su se nalazile pred njima. Fraze su ispitane na način da je ispitivačica ispitanicima postavila pitanje (*Wer ist hier? Wie alt bist du? te Wie heißt dein/e Vater/Mutter/Schwester?*) i dobacila loptu onom ispitaniku od kojeg je tražila odgovor. Također je na početku nastavnog sata snimljen razgovor ispitivačice s ispitanicima o tome što su jeli u vrtiću i kod kuće te gdje su bili na izletu.

Tablica 3. Ispitane riječi i ciljani izgovor

RIJEČ	TRANSKRIPCIJA
eins	/aɪns/
zwei	/tswaɪ/
drei	/draɪ/
vier	/fi:v̩/
fünf	/fʏnf/
sechs	/zɛks/
sieben	/'zi:bən/
acht	/axt/
neun	/nɔɪn/
zehn	/tse:n/
der Apfel	/dɛʁ apfl/
die Küche	/di: kyçə/
die Milch	/di: mlɪç/
die Mütze	/di: 'mytsə/
die Puppe	/di: pupə/
der Teddybär	/dɛʁ tɛdi bɛ:v̩/
der Tee	/dɛʁ te:/
das Wasser	/das vasɐ/
singen	/'ziŋən/
tanzen	/'tantsən/
REČENICA	
Ich bin hier.	/'ʔɪç bɪn hiɛ/
Ich bin sechs Jahre alt.	/'ʔɪç bɪn zɛks 'ja:kə alt/
Meine Schwester	/maɪnə ʃvestɐ haɪst/

6.5. Provedba istraživanja

Snimanje je provedeno na nastavi. Budući da je ispitivačica ujedno i voditeljica nastave, ispitanici ju već dobro poznaju pa nije bilo straha da će se ispitanici drugačije ponašati ili sramiti pred ispitivačicom. Kako bi djeca bila što opuštenija tijekom procesa snimanja i kako ne bi bila pod stresom, ispitivačica ih je upoznala sa snimačem, predstavila ga kao gosta i zajedno su mu dali ime. Također je prvo snimila učenike kako izgovaraju nekoliko riječi po vlastitom odabiru i to im pustila da čuju sami sebe, što im je bilo smiješno. Djeca su cijelu situaciju vrlo brzo i dobro prihvatila te nije bilo negativnih reakcija zbog korištenja snimača na nastavi, dapače u nekim ih je trenucima snimanje vidno zabavljalo. Na nastavi su provedene aktivnosti koje se i inače provode i

koje su učenicima poznate, a temelje se na imenovanju slikovnih kartica (engl. *Flashcards*). Na početku je sata ispitivačica svakom učeniku dobacila loptu i postavila pitanje, a učenik s loptom trebao je odgovoriti. Ovako i inače započinje svaki sat. S obzirom na broj riječi koje su ispitane, lista (v. Tablica 3.) je podijeljena na tri dijela te je prvih pet riječi ispitano kroz jednu aktivnost, drugih pet kroz drugu aktivnost, a brojevi kroz treću aktivnost. U prvoj je aktivnosti pet slikovnih kartica bilo zalijepljeno na ploču, a ispitanici su trebali loptom pogoditi karticu koju je ispitivačica imenovala te ju i sami imenovati. U drugoj se aktivnosti od ispitanika tražilo da štapom redom dotaknu kartice koje su bile raspoređene po podu i imenuju ih. Nakon toga svaki je ispitanik izbrojao sve kartice i na taj je način snimljen izgovor brojeva. Također, na početku je nastavnog sata snimljen i razgovor ispitivačice s ispitanicima na hrvatskom jeziku, kako bi se utvrdilo javljaju li se kod nekog od ispitanika odstupanja u izgovoru materinskog jezika. Testiranje se odvijalo na jednom nastavnom satu u trajanju od 45 minuta.

6.6. Obrada rezultata

Prilikom obrade rezultata korišten je postupak kvalitativne analize. Snimljeni je materijal prvo preslušan te su izdvojene snimke svakog ispitanika. Nakon ponovnog slušanja izdvojenih riječi, materijal je transkribiran onako kako su ispitanici izgovarali. Za transkripciju je korištena međunarodna fonetska abeceda. Na temelju slušne procjene materijala određena je prisutnost pogrešaka u izgovoru svakog ispitanika. Dobiveni su rezultati kodirani u kategorije razvojnih odstupanja pod utjecajem anatomije te interferencije, koja se dalje dijeli na vokale i konsonante. Kriterij za kodiranje bio je moguć razlog zbog kojeg je došlo pogreške.

7. Rezultati i rasprava

7.1. Govorno-jezični razvoj ispitanika

Kod svih su ispitanika razvijeni svi glasovi, no kod neki se javljaju izgovorni poremećaji (sigmatizam). Svi ispitanici prate razvojne obrasce primjerene dobi, koji su pobliže opisani u četvrtom poglavlju, a to su razumijevanje svakodnevnog govora, korištenje složenih i gramatički točnih rečenica s bogatim vokabularom, korištenje pravilnog redoslijeda riječi u rečenici, padeža, množine. Također, to su prepričavanje događaja, izmišljanje i prepričavanje priča, odgovaranje na pitanja te dobre komunikacijske vještine. Ispitanici također pokazuju interes za čitanje i pisanje (Šikić i Ivičević-Desnica, 1988).

7.2. Izgovor ispitanika u njemačkom jeziku

Ispitanica D.B. (6;8) u trenutku snimanja nema prednje sjekutiće te su prisutne distorzije glasova /ʃ/ i /z/, koje sustavno ne izgovara dovoljno napeto. Većina su pogrešaka koje se javljaju u izgovoru ove ispitanice supstitucije glasova te prekratak izgovor vokala. Umjesto glasa /ə/ izgovara hrvatsko /e/ u svim riječima u kojima se javio taj glas (/ziben/, /di kyxe/, /di mutse/, /di pupe/, /ziŋen/, /jare/, /maine/), osim u riječi *tanzen*. Glas /ç/ u riječima *die Milch* i *die Küche* zamjenjuje glasom /x/ (/di kyxe/, /di milx/), dok u riječi *ich* u rečenicama *Ich bin hier* i *Ich bin sechs Jahre alt*, umjesto /ç/ izgovara /z/ i /s/ (/iz/, /is/). Vokal /ʏ/ u riječi *die Mütze* zamjenjuje hrvatskim vokalom /u/ (/di mutse/), dok ga u riječima *die Küche* i *fünf* izgovara ispravno. Glas /ʁ/ u riječima *drei* i *Jahre* izgovara kao alveolarni vibrant /r/ (/drai/, /jare/). U riječima u kojima se javljaju dugi vokali ispitanica ih ne izgovara dovoljno dugo (/fiʊ/, /ziben/, /tsen/, /di/, /jare/), osim u riječi *der Tee*. Glas /ʊ/ izgovara kao /u/ (/di pupe/). Kod izgovora imenica koristi član, osim u riječi *der Apfel* u kojoj ga je izostavila. U dva slučaja, točnije u riječima *eins* i *sechs* izostavlja zadnji glas (/am/, /sek/). U diftongu /ɔɪ/ kratko /ɪ/ zamjenjuje glasom /j/ pa izgovara /nɔjn/. Glas /ɪ/ u riječima *die Milch*, *singen*, *ich*, *bin* i *meine* izgovara kao /i/ (/di milx/, /ziŋen/, /iz/, /bin/, /maine/). U riječi *der Teddybär* /be:ʊ/ izgovara kao /bər/. Nedovoljno napet izgovor glasa /ʃ/ iz materinskog prenosi se u njemački te prema tome glas /ʃ/ u riječi *die Schwester* ne izgovara dovoljno napeto. Izgovor svih riječi ispitanice D.B. prikazan je u Tablici 4.

Tablica 4. Izgovor ispitanice D.B.

RIJEČ	TRANSKRIPCIJA	IZGOVOR ISPITANIKA	ODSTUPANJE
eins	/aɪns/	/aɪn/	DA
zwei	/tʃvaɪ/	/tʃvaɪ/	NE
drei	/dʁaɪ/	/draɪ/	DA
vier	/fi:v̩/	/fiə/	DA
fünf	/fʏnf/	/fʏnf/	NE
sechs	/zɛks/	/sɛk/	DA
sieben	/'zi:bən/	/ziben/	DA
acht	/axt/	/axt/	NE
neun	/nɔɪn/	/nɔjn/	DA
zehn	/tʃe:n/	/tsen/	DA
der Apfel	/dɛʁ apfl/	/apfl/	DA
die Küche	/di: kyçə/	/di kyxe/	DA
die Milch	/di: mlɪç/	/di milx/	DA
die Mütze	/di: 'mytsə/	/di mutse/	DA
die Puppe	/di: pʊpə/	/di pupe/	DA
der Teddybär	/dɛʁ tɛdi bɛ:v̩/	/dɛv̩ tɛdibɛr/	DA
der Tee	/dɛʁ te:/	/dɛv̩ te:/	NE
das Wasser	/das vase/	/das vase/	NE
singen	/'ziŋən/	/ziŋen/	DA
tanzen	/'tantsən/	/tantsən/	NE
REČENICA			
Ich bin hier.	/'ʔiç bɪn hiɛ/	/izbɪn hiɛ/	DA
Ich bin sechs Jahre alt.	/'ʔiç bɪn zɛks 'ja:v̩ə alt/	/is bɪn zɛks jare alt/	DA
Meine Schwester heißt...	/maɪnə ʃvestɐ haɪst/	/maine ʃvestɐ haɪst/	DA

Ispitanik G.G. (5;7) je u dobi od dvije godine, oko godinu dana živio u Njemačkoj i tamo sedam mjeseci pohađao vrtić. Jezik je dobro razumio, no tada još nije govorio. Kod ovog se ispitanika sustavno javlja interdentalni sigmatizam (glas /tʃ/ i /s/). Ovaj se poremećaj u predškolskoj dobi može tolerirati jer su pogođeni glasovi iz skupine frikativa i afrikata, koji se razvijaju najkasnije. Također, istraživanja (Teljigović i Pehlić, 2019, Šimić, 2015) su pokazala kako je upravo sigmatizam jedan od najčešćih izgovornih poremećaja u predškolskoj dobi. Najčešće su pogreške ovog ispitanika supstitucije glasova, prekratak izgovor vokala, izostavljanje ili korištenje pogrešnog člana te utjecaj izgovornih pogrešaka iz materinskog na izgovor njemačkog

jezika. Ispitanik glas /ə/ zamjenjuje hrvatskim /e/ (/dɛɐ̯ mut͡sɛ/, /ziben/, /kʰuxe/, /di pupe/, /tant͡sɛn/, /jare/, /maine/), osim u riječi *singen*. Glas /ç/ u riječima *die Küche*, *die Milch* i u riječi *ich* u rečenici *Ich bin fünf Jahre alt* zamjenjuje hrvatskim glasom /x/ (/kʰuxe/, /milx/, /ix/), dok ga u riječi *ich* u rečenici *Ich bin hier* zamjenjuje glasom /z/ (/iz/). Vokale izgovara prekratko (/ziben/, /t͡sɛn/, /di/, /jare/) osim u riječima *vier* i *der Tee*. Glas /ʏ/ u svim riječima zamjenjuje s /u/ (/funf/, /kʰuxe/, /dɛɐ̯ mut͡sɛ/). Glas /ɐ/ u riječima *drei* i *Jahre* izgovara kao alveolarni vibrant /r/ (/draɪ/, /jare/). Diftong /ɔɪ/ u riječi *neun* izgovara kao /ɔj/ (/nɔjn/). Glas /ɪ/ u riječima *die Milch*, *ich*, *bin* i *meine* izgovara kao /i/ (/di milx/, /iz/, /bin/, /maine/). Glas /ʊ/ izgovara kao /u/ (/di pupe/). Što se tiče upotrebe članova, u riječima *der Apfel* i *die Mütze* koristi pogrešan član (/da͡ʃ apfl/, /dɛɐ̯ mut͡sɛ/), u riječima *die Küche*, *die Milch* i *der Tee* ga izostavlja, a ispred riječi *singen* dodaje član (/dɛɐ̯ zɪŋən/). Kod ovog se ispitanika javlja interdentalni sigmatizam glasova /s/ i /ts/, koji se prenosi iz materinskog jezika na izgovor njemačkog jezika (/t͡sʋaɪ/, /zɛk͡s/, /t͡sɛn/, /da͡ʃ/, /dɛɐ̯ mut͡sɛ/, /da͡ʃ va͡ʃɐ/, /tant͡sɛn/, /ʃvɛ͡ʃtɐ/, /i͡s/, /haɪ͡st/). Također se u riječi *die Küche* čuje previše aspiriran izgovor glasa /k/ (/kʰuxe/). U Tablici 5. prikazan je izgovor ispitanika G.G.

Tablica 5. Izgovor ispitanika G.G.

RIJEČ	TRANSKRIPCIJA	IZGOVOR ISPITANIKA	ODSTUPANJE
eins	/aɪns/	/aɪn/	DA
zwei	/tʃvaɪ/	/tʃvaɪ/	DA
drei	/dʁaɪ/	/draɪ/	DA
vier	/fi:v̥/	/fi:v̥/	NE
fünf	/fʏnf/	/funf/	DA
sechs	/zɛks/	/zɛks̩/	DA
sieben	/'zi:bən/	/ziben/	DA
acht	/axt/	/axt/	NE
neun	/nɔɪn/	/nɔjn/	DA
zehn	/tse:n/	/tʃɛn/	DA
der Apfel	/dɛʁ apfl̩/	/daʃ apfl̩/	DA
die Küche	/di: kyçə/	/k ^h uxe/	DA
die Milch	/di: ml̩ç/	/milx/	DA
die Mütze	/di: 'mytʂə/	/dɛʁ mutʃɛ/	DA
die Puppe	/di: pʊpə/	/di pupe/	DA
der Teddybär	/dɛʁ tɛdi bɛ:v̥/	/dɛʁ tɛdibɛ:v̥/	NE
der Tee	/ dɛʁ te:/	/te:/	DA
das Wasser	/das vasa/	/daʃ vaʃə/	DA
singen	/'ziŋən/	/dɛʁ ziŋən/	DA
tanzen	/'tantsən/	/tantʃɛn/	DA
REČENICA			
Ich bin hier.	/'ʔiç bɪn hiə/	/iz bin hiə/	DA
Ich bin fünf Jahre alt.	/'ʔiç bɪn fʏnf 'ja:kə alt/	/ix funf jare alt/	DA
Meine Schwester heißt...	/maɪnə ʃvestə haɪst/	/maine ʃvestə iʃ haɪst/	DA

Kod ispitanika J.B. (6;11) nisu prisutni izgovorni poremećaji u materinskom jeziku. Najčešće su pogreške ovog ispitanika supstitucije glasova i prekratak izgovor vokala. Ispitanik u svim riječima, u kojima je prisutan glas /ə/, izgovara glas /e/ (/kuxe/, /di mutʃɛ/, /di pupe/, /ziŋən/, /tantsɛn/, /jare/), osim u riječi *sieben*. U riječima *das Wasser* i *der Vater* /ə/ izgovara kao /a/ (/das vasa/, /fata/), a u riječi *ga vier* zamjenjuje glasom /r/ (/fir/). U riječi *der Teddybär* /bɛ:v̥/ izgovara kao /bər/. U riječima *die Küche*, *die Milch* i *ich* u rečenici *Ich bin sechs Jahre alt* glas /ç/ zamjenjuje glasom /x/ (/kuxe/, /di ml̩x/, /ix/), a u riječi *ich* u rečenici *ich bin hier* zamjenjuje ga glasom /ʃ/

(/ɪf/). Glas /ʁ/ u riječima *drei* i *Jahre* izgovara kao alveolarni vibrant /r/ (/draɪ/, /jare/). Vokale u svim riječima izgovara prekratko (/fir/, /zibən/, /tsen/, /fata/, /di/), osim u riječi *der Tee*. Glas /ʏ/ u riječima *die Küche* i *die Mütze* izgovara kao /u/ (/kuxe/, /di mutse/), dok ga u riječi *fünf* izgovara kao /y/ (/fynf/). Riječ *der Apfel* izgovara potpuno pogrešno (/dɛə vafɪ/), dok u riječi *sechs* glas /ɛ/ izgovara jako napeto pa zvuči kao /ə/ (/zɛks/). Glas /ʊ/ izgovara kao /u/ (/di pupe/). U riječima *singen*, *ich* i *bin* glas /ɪ/ izgovara kao /i/ (/ziŋən/, /ɪf/, /bin/). Članove izostavlja u riječima *die Küche* i *der Teddybär*, dok u ostalim riječima upotrebljava točan član. Izgovor ispitanika J.B. prikazan je u Tablici 6.

Tablica 6. Izgovor ispitanika J.B.

RIJEČ	TRANSKRIPCIJA	IZGOVOR ISPITANIKA	ODSTUPANJE
eins	/aɪns/	/aɪnts/	DA
zwei	/tsvai/	/tsvai/	NE
drei	/dʁai/	/draɪ/	DA
vier	/fi:ɐ̯/	/fir/	DA
fünf	/fynf/	/fynf/	DA
sechs	/zɛks/	/zɛks/	DA
sieben	/'zi:bən/	/zibən/	DA
acht	/axt/	/axt/	NE
neun	/nɔɪn/	/nɔɪn/	NE
zehn	/tse:n/	/tsen/	DA
der Apfel	/dɛɐ̯ apfl/	/dɛə vafɪ/	DA
die Küche	/di: kyçə/	/kuxe/	DA
die Milch	/di: mlɪç/	/di mlɪx/	DA
die Mütze	/di: 'mytsə/	/di mutse/	DA
die Puppe	/di: pɔpə/	/di pupe/	DA
der Teddybär	/dɛɐ̯ tɛdi bɛ:ɐ̯/	/tedibɛr/	DA
der Tee	/ dɛɐ̯ te:/	/dɛə te:/	NE
das Wasser	/das vasɐ/	/das vasa/	DA
singen	/'ziŋən/	/ziŋən/	DA
tanzen	/'tantsən/	/tantsen/	DA
REČENICA			
Ich bin hier.	/'ʔɪç bɪn hiɛ̯	/ɪf bɪn hiɛ/	DA
Ich bin sechs Jahre alt.	/'ʔɪç bɪn zɛks 'ja:ʁə alt/	/ix bɪn zɛks jare alt/	DA
Mein Vater heißt...	/maɪn fa:tɐ haɪst/	/main fata haɪst/	DA

Ispitanik NH (6;8) nema izgovornih poremećaja u materinskom jeziku. Najčešće su mu pogreške supstitucije glasova te prekratak izgovor vokala. Ispitanik u svim riječima u kojima se javlja glas /ə/ izgovara /e/ (/ziben/, /di kyxe/, /di mytse /, /di pupe/, /ziŋen/, /jare/, /maine/), a u riječi *tanzen* umjesto /ə/ izgovara /ɛ/ (/tantsɛn/). Glas /ç/ u riječima *die Küche* i *die Milch* zamjenjuje glasom /x/ (/di kyxe/, /di milx/), dok ga u riječi *ich* u rečenicama *Ich bin hier* i *Ich bin sechs Jahre alt* zamjenjuje glasovima /z/ i /ʒ/ (/iz/, /iz/). U riječima *drei* i *Jahre* umjesto glasa /ʁ/ izgovara /r/ (/drai/, /jare/). Vokale izgovara prekratko osim u riječima *vier* i *der Tee* (/ziben/, /tsɛn/, /di/ /jare/). Glas /ɣ/ u riječima *fünf*, *die Küche* i *die Mütze* izgovara kao glas /y/ (/fyn/, /di kyxe/, /di mytse /), a riječ *die Mütze* ponavlja još jednom te ga onda izgovara kao /ju/ (/di mjutse/). U riječi *der Teddybär* /ɛ:v/ izgovara kao /ber/. Diftong /ɔɪ/ u riječi *neun* izgovara kao /ɔj/ (/nɔjn/). Glas /v/ zamjenjuje glasom /a/ u riječima *das Wasser* i *die Mutter* (/daz vasa/, /muta/). Glas /ʊ/ izgovara kao /u/ (/di pupe/). U riječima *der Teddybär* i *der Tee* koristi pogrešan član (/di tediber/, /das te:/), dok u ostalim riječima upotrebljava točan član. U riječima *eins* i *fünf* izostavlja posljednji glas (/am/, /fyn/), dok riječ *sechs* izgovara potpuno pogrešno (/zig/), no to su slučajne, nesustavne pogreške. U Tablici 7. prikazan je izgovor ispitanika N.H.

Tablica 7. Izgovor ispitanika N.H.

RIJEČ	TRANSKRIPCIJA	IZGOVOR ISPITANIKA	ODSTUPANJE
eins	/aɪns/	/aɪn/	DA
zwei	/tsvai/	/tsvai/	NE
drei	/dʁai/	/drai/	DA
vier	/fi:v̥/	/fi:v̥ /	NE
fünf	/fʏnf/	/fyn/	DA
sechs	/zɛks/	/zig/	DA
sieben	/'zi:bən/	/ziben /	DA
acht	/axt/	/axt/	NE
neun	/nɔɪn/	/nɔjn/	DA
zehn	/tse:n/	/tsen/	DA
der Apfel	/dɛʁ apfl/	/dɛv̥ apfl/	NE
die Küche	/di: kyçə/	/di kyxe/	DA
die Milch	/di: mlɪç/	/di milx/	DA
die Mütze	/di: 'mytsə/	/di mytse / /di mjutse/	DA
die Puppe	/di: pʊpə/	/di pupe/	DA
der Teddybär	/dɛʁ tɛdi, bɛ:v̥/	/di tediber/	DA
der Tee	/ dɛʁ te:/	/das te:/	DA
das Wasser	/das vase/	/daz vasa/	DA
singen	/'ziŋən/	/ziŋen/	DA
tanzen	/'tantsən/	/tantsen/	DA
REČENICA			
Ich bin hier.	/'ʔiç bɪn hiç	/iz bin hie/	DA
Ich bin sechs Jahre alt.	/'ʔiç bɪn zɛks 'ja:kə alt/	/iz bɪn zɛks jare alt/	DA
Meine Mutter heißt...	/maɪnə motɐ haɪst/	/maɪne muta haɪst/	DA

Kod ispitanice NM (6;4) u materinskom se jeziku javlja nesustavno umekšan izgovor glasova /ʃ/, /z/ i /s/. Najčešće su pogreške ove ispitanice supstitucije glasova i prekratak izgovor vokala. Ispitanica u svim riječima u kojima se javlja glas /ə/ izgovara /e/ (/dɛv̥ kyçə/, /di mut̃se/, /pupe/, /ziŋen/, /tantsen/, /jare/), osim u riječi *sieben*. Vokale u svim riječima izgovara prekratko (/fĩv̥/, /zibən/, /tsen/, /di/, /jare/, /fata/), osim u riječi *der Tee*. Glas /ʁ/ u riječima *drei* i *Jahre* izgovara kao alveolarni vibrant /r/ (/drai/, /jare/). Glas /v̥/ u riječima *das Wasser* i *der Vater* izgovara kao /a/ (/fata/, /das vasa/). U riječi *ich* u rečenicama *Ich bin hier* i *Ich bin sechs Jahre alt*

glas /ç/ zamjenjuje sa /s/ ili /x/ (/is/, /ix/), dok ga u riječima *die Küche* i *die Milch* izgovara ispravno. Glas /ʏ/ u riječi *fünf* i *die Mütze* zamjenjuje glasom /u/ (/funf/, /di mutse/), a u riječi *die Küche* ga izgovara ispravno. Glas /ʊ/ zamjenjuje glasom /u/ (/pupe/). U riječi *die Küche* koristi pogrešan član (/dɛʏ kyçə/), dok ga u riječima *die Puppe* i *der Teddybär* izostavlja. U riječi *der Teddybär* /be:ʁ/ izgovara kao /bə/. U riječi *eins* izgovara /ts/ na kraju riječi (/aints/), dok u izgovoru riječi *der Apfel* dodaje glas /e/ (/de apfel/). Umekšan izgovor glasova /ʃ/, /ʒ/ i /s/ nije prenesen na izgovor tih glasova u njemačkom jeziku. Izgovor svih riječi ispitanice N.M. prikazan je u Tablici 8.

Tablica 8. Izgovor ispitanice N.M.

RIJEČ	TRANSKRIPCIJA	IZGOVOR ISPITANIK	ODSTUPANJE
eins	/aɪns/	/aints/	DA
zwei	/tsvai/	/tsvai/	NE
drei	/dʁai/	/drai/	DA
vier	/fi:ʁ/	/fiʁ/	DA
fünf	/fʏnf/	/funf/	DA
sechs	/zɛks/	/zɛks/	NE
sieben	/'zi:bən/	/zibən/	DA
acht	/axt/	/axt/	NE
neun	/nɔɪn/	/nɔɪn/	NE
zehn	/tse:n/	/tsen/	DA
der Apfel	/dɛʁ apfl/	/de apfel/	DA
die Küche	/di: kyçə/	/dɛʏ kyçə/	DA
die Milch	/di: mlɪç/	/di mlɪç/	DA
die Mütze	/di: 'mʏtsə/	/di mutse/	DA
die Puppe	/di: pʊpə/	/pupe/	DA
der Teddybär	/dɛʁ tedi bɛ:ʁ/	/tedibə/	DA
der Tee	/dɛʁ te:/	/dɛʏ te:/	NE
das Wasser	/das vɛʁə/	/das vasa/	DA
singen	/'ziŋən/	/ziŋen/	DA
tanzen	/'tantsən/	/tantsen/	DA
REČENICA			
Ich bin hier.	/'ʔiç bɪn hiɛ	/isbin hiɛ/	DA
Ich bin sechs Jahre alt.	/'ʔiç bɪn zɛks 'ja:ʁə alt/	/ix bin zɛks jare alt/	DA
Mein Vater heißt...	/maɪn fa:tɐ hɔɪst/	/main fata haɪst/	DA

Rezultati su kodirani prema mogućem razlogu pogrešaka te na temelju toga razlikujemo razvojna odstupanja pod utjecajem anatomije te interferenciju koja se dalje dijeli na vokale i konsonante.

7.3. Izgovorne pogreške ispitanika

7.3.1. Razvojna odstupanja pod utjecajem anatomije

Ova se vrsta odstupanja javila kod samo dvoje ispitanika, ispitanice D.B. i ispitanika G.G., kod kojih se u materinskom javljaju odstupanja u izgovoru. Kod oba se ispitanika radi o distorzijama glasova. Ispitanici D.B. su nekoliko dana prije snimanja ispali prednji sjekutići pa oni u trenutku snimanja još nisu do kraja izrasli. U materinskom, pod utjecajem anatomije, nesustavno dolazi do distorzija glasova /ʃ/ i /ʒ/, koje izgovara prelabavo. Prema tome se i u izgovoru njemačke riječi *die Schwester*, u rečenici *Meine Schwester heißt...*, čuje distorzija glasa /ʃ/.

Kod ispitanika G.G. prisutan je interdentalni sigmatizam, distorzije glasova /tʃ/ i /s/. Takav interdentalni izgovor glasova /tʃ/ i /s/ javlja se i u izgovoru njemačkih riječi *zwei*, *sechs*, *zehn*, *das*, *die Mütze*, *das Wasser*, *tanzen*, *die Schwester*, *ist* i *heißt* (/tʃvaɪ/, /zɛks/, /tʃɛn/, /dɑʃ/, /dɛʁ mutʃɛ/, /dɑʃ vaʃɐ/, /tantʃɛn/, /ʃvɛʃtə/, /ɪʃ/, /haɪʃt/). Ovi rezultati potvrđuju hipotezu da se pogreške u izgovoru iz materinskog jezika prenose na izgovor stranog jezika. Tablica 9. prikazuje razvojna odstupanja pod utjecajem anatomije kod ispitanika D.B. i G.G.

Tablica 9. Razvojna odstupanja pod utjecajem anatomije

	DB	GG
/ʃvɛstə/	/ʃvɛstə/	/ʃvɛʃtə/
/tsvai/		/tʃvai/
/zɛks/		/zɛkʃ/
/tʃɛ:n/		/tʃɛn/
/das/		/dɑʃ/
/di:/'mytsə/		/dɛʁ mutʃɛ/
/das vase/		/dɑʃ vaʃɐ/
/'tantʃɛn/		/tantʃɛn/
/ist/		/ɪʃ/
/haɪst/		/haɪʃt/

7.3.2. Interferencija – vokali

Ove su pogreške najbrojnije i javljaju se kod svih ispitanika. Razlog velikog broja pogrešaka kod vokala može se objasniti razlikama u vokalskim sustavima hrvatskog i njemačkog jezika, točnije činjenicom da veliki broj njemačkih vokala ne postoji u hrvatskom jeziku. Prema pretpostavkama kontrastivne analize zbog toga će doći do pogrešaka u izgovoru. Izgovor vokala kod svih je ispitanika prekratak, osim u riječi *der Tee*, u kojoj su svi ispitanici izgovorili dugo /e:/, a kod dvoje ispitanika i u riječi *vier*. U hrvatskom jeziku odnos dugi-kratki vokal nije toliko izražena kao u njemačkom te ispitanici ne percipiraju taj odnos i samim time ga ne razlikuju u izgovoru.

/ə/

Svi su ispitanici, u slučajevima kada je došlo do pogrešnog izgovora glasa /ə/, taj glas izgovorili kao /e/. Samo je dvoje ispitanika /ə/ izgovorilo ispravno u riječi *sieben*, jedan u riječi *singen* i jedan u riječi *tanzen*, s tim da se u svim slučajevima radi o različitim ispitanicima. Razlog je ovakvoj pogreški činjenica da se glas /ə/ u hrvatskom ne javlja, osim u nekim slučajevima kao na primjer ispred slogotvornog /r/ u riječi /vərt/. No Hrvati u izgovoru zapravo nisu svjesni da izgovaraju glas /ə/, budući da se on ne bilježi u pismu. Najslbličiji mu je glas iz hrvatskog jezika vokal /e/ pa ga ispitanici zamjenjuju upravo tim glasom.

/ʊ/

Svi su ispitanici umjesto vokala /ʊ/ izgovorili hrvatski vokal /u/, iako je ono akustički bliže hrvatskom /o/.

/ɐ/

Glas /ɐ/ svi su ispitanici ispravno izgovorili u riječi *der*, u riječi *vier* jedan ga ispitanik izgovara kao /r/, u riječi *hier* jedan ispitanik izgovara /e/, dok su ga u riječi *das Wasser* svi ispitanici zamijenili glasom /a/.

/ɔɪ/

Diftong /ɔɪ/, kao ni ostali diftonzi, u hrvatskom se jeziku ne javlja. Troje je ispitanika diftong /ɔɪ/ u riječi *neun* izgovorilo kao /ɔj/.

/ʏ/

Glas /ʏ/ u ovom se istraživanju javio u tri riječi: *fünf*, *die Mütze* i *die Küche* (/fʏnf/, /di: 'kʏçə/, /di: 'mʏtsə/). U riječi *fünf* dvoje ispitanika umjesto /ʏ/ izgovara /u/, dvoje izgovara /y/, a jedna ispitanica ovaj glas u riječi *fünf* izgovara ispravno. U riječi *die Küche* jedan ispitanik izgovara /y/,

dvoje ispitanika izgovara /u/, a dvije ispitanice glas izgovaraju ispravno. U riječi *die Mütze* četvero ispitanika izgovara glas /u/, dok jedan ispitanik ovu riječ ponavlja dva puta te jednom izgovara /y/, a drugi puta /ju/. Ispitanica N.M. glas /y/ zamijenila je glasom /u/ u riječima *fünf* i *die Mütze*, ispitanica D.B. ga zamjenjuje glasom /u/ u riječi *die Mütze*, ispitanik G.G. nije ga točno izgovorio niti u jedno riječi, ispitanik J.B. ga u riječi *fünf* izgovara kao /y/ dok u drugim riječima izgovara /u/, a ispitanik N.H. u svim riječima umjesto glasa /y/ izgovara /y/ te u jednom slučaju /ju/. Vidimo da ispitanici umjesto glasa /y/ izgovaraju glasove /u/ i /y/, a jedan ispitanik čak i /ju/ (v. Tablica 10). Izgovor ovog glasa od govornika zahtjeva veliku zaokružnost usana i prednji izgovor, budući da se radi o labijaliziranom prednjem vokalu. U slučajevima kada ga zamjenjuju glasom /u/ dolazi do pojednostavljanja izgovora tj. ispitanici traže najbliži hrvatski glas. U slučajevima kada ispitanici izgovaraju /y/ ili /ju/ može se reći da je uzrok imitacija mimike ispitivačice pri izgovoru glasa /y/. Ispitanik vidi da su usne kod ispitivačice jako zaokružene te pokušava imitirati, no glas ipak ne uspijeva realizirati ispravno.

/ɪ/

U riječima u kojima se javlja glas /ɪ/, ispitanici u većini slučajeva umjesto tog glasa izgovaraju glas /i/. Ovaj se glas javio u riječima *singen*, *die Milch*, *ich*, *meine*, *mein*, *bin*, *heißt*. Samo su u riječi *heißt* svi ispitanici ovaj glas izgovorili ispravno.

Tablica 10. prikazuje interferencijske pogreške na vokalima kod svih ispitanika. U tablici su prikazane samo situacije u kojima je došlo do pogreške.

Tablica 10. Interferencijske pogreške vokala

Vokal	Riječ	DB	GG	JB	NH	NM
i:, ɐ	/fi:ɐ̃/	/fiɐ̃/		/fir/		/fiɐ̃/
i:, ə	/'zi:bən/	/ziben/	/ziben/	/zibən/	/ziben /	/zibən/
ɪ, ə	/'ziŋən/	/ziŋen/	/dɛɐ ziŋən/	/ziŋen/	/ziŋen/	/ziŋen/
ə	/'tantsən/		/tantsɛn/	/tantsen/	/tantsen/	/tantsen/
ɪ, ə	/maɪnə/	/maine/	/maine/	/	/maine/	/
ɪ	/maɪn/	/	/	/main/	/	/marn/
ɪ	/di: mɪlç/	/di milx/	/milx/	/di mɪlx/	/di milx/	/di mɪlç/
ɪ	/iç/	/is/	/ix/	/ix/	/iz/	/ix/
ɪ	/bɪn/	/bɪn/	/	/bin/	/bɪn/	/bin/
a:, ə	/ja:ɐ̃ə/	/jare/	/jare/	/jare/	/jare/	/jare/
ʊ, ə	/di: pʊpə/	/di pupe/	/di pupe/	/di pupe/	/di pupe/	/pupe/
ʏ	/fʏnf/		/funf/	/fɪnf/	/fyn/	/funf/
ʏ, ə	/di: kyçə/		/k ^h uxe/	/kuxe/	/di kyxe/	
ʏ, ə	/di: 'mytsə/	/di mutse/	/dɛɐ mutsɛ/	/di mutse/	/di mytse /	/di mutse/
					/di mjutse/	
ɛ	/zɛks/			/zəks/		
e:	/tse:n/	/tsen/	/tɕen/	/tsen/	/tsen/	/tsen/
ɔɪ	/nɔɪn/	/nɔjn/	/nɔjn/		/nɔjn/	
ɛ, ɐ	/dɛɐ̃ tɛdi bɛ:ɐ̃/	/dɛɐ̃		/tedibɛɾ/	/di tediber/	/tedibə/
ɐ	/das vasɐ̃/			/das vasa/	/daz vasa/	/das vasa/
ɐ	/hiɐ̃/				/hie/	
a:, ɐ	fa:tɛ	/	/	/fata/	/	/fata/
ʊ, ɐ	mutɛ	/	/	/	/muta/	/

7.3.3. Interferencija – konsonanti

Interferencijske pogreške na konsonantima nisu toliko brojne kao kod vokala. Pogreške se javljaju kod zvučnog uvularnog frikativa /ɸ/, bezvučnog palatalnoga frikativa /ç/ te kod bezvučnih okluziva /p/, /t/ i /k/. Glasovi /ɸ/ i /ç/ se u hrvatskom ne javljaju te su ispitanicima, do početka učenja njemačkog jezika, bili nepoznati, a izgovor njemačkih bezvučnih okluziva razlikuje se od izgovora hrvatskih bezvučnih okluziva. Mogući razlog malom broju pogrešaka na konsonantima je i ispitanici materijal, s obzirom na to da je broj riječi koje su mogle biti ispitane bio ograničen razinom znanja ispitanika.

Glas /ɸ/ javlja se u dvije riječi, *drei* i *Jahre*, a svi ga ispitanici u obje riječi izgovaraju pogrešno, točnije izgovaraju ga kao hrvatski alveolarni vibrant /r/ (v. Tablica 11). Resica mekog nepca u

hrvatskom jeziku nema posebnu funkciju jer uvularni glasovi ne postoje. Zbog toga je ona troma te je učenicima teško usvojiti uvularni izgovor glasova.

Glas /ç/ javlja se u riječima *die Küche*, *die Milch* i u riječi *ich* (/di: 'kyçə/, /di: mlç/, /ɪç/), koja se javlja dva puta, točnije u dvije rečenice. U riječima *die Küche* i *die Milch* samo je jedna ispitanica uspjela realizirati glas /ç/, a ostali ga u obje riječi zamjenjuju hrvatskim glasom /x/, koji mu je najbliži. Glas /ç/ u riječi *ich*, u rečenicama *Ich bin hier* i *Ich bin fünf/sechs Jahre alt*, niti jedan ispitanik nije izgovorio ispravno, već umjesto /ç/ izgovaraju /z/, /s/, /x/, jedan ispitanik /ʃ/, a jedan /z/. Zanimljivo je da niti jedan ispitanik ovaj glas nije izgovorio na isti način u obje situacije kada su izgovarali riječ *ich*, bez obzira na to što iza te riječi u oba slučaja, točnije u obje rečenice, dolazi ista riječ (v. Tablica 11). Ovakav rezultat pokazuje nam kako ispitanici nisu usvojili izgovor ovog glasa te da su pogreške koje se javljaju nesustavne. Bezvučne okluzive /p/, /t/ i /k/ ispitanici izgovaraju nedovoljno napeto i neaspirirano, osim jednog ispitanika kod kojeg se u izgovoru riječi *die Küche* čuje snažno aspiriran izgovor glasa /k/ (/k^huxe/). Istraživanje koje su proveli Fox i Dodd (1999) o redosljed u svajanja glasova kod djece kojima je materinski jezik njemački, pokazuje sličan redosljed usvajanja kao što je to i kod djece kojima je materinski jezik hrvatski. Vokale i prednje konsonante usvajaju prve. Djeca s njemačkim kao materinskim jezikom glas /ʁ/ usvajaju u dobi od 2;6 do 3;0 godine, dok je u hrvatskom za glas /r/ to nešto kasnije, oko četvrte godine. No budući da se radi o glasovima s različitim mjestom i načinom tvorbe, ne možemo direktno uspoređivati redosljed razvoja glasova u oba jezika i donositi zaključke o tome bi li hrvatski ispitanici taj glas već trebali realizirati u određenoj dobi, pogotovo s obzirom na to da u hrvatskom jeziku uvularni glasovi ne postoje. Ista je situacija i s palatalnim frikativom /ç/, kojeg djeca s njemačkim kao materinskim usvajaju oko treće godine života, a djeca kojima je materinski jezik hrvatski palatalne glasove i frikative usvajaju kasnije, između četvrte i pete godine života (Bockmann i sur, 2020, Andrešić i sur, 2010, Vuletić, 1990, Tomić, 2013). Do polaska u školu svi bi glasovi trebali biti razvijeni. U Tablici 11. prikazane se interferencijske pogreške u izgovoru konsonanata kod svih ispitanika.

Tablica 11. Interferencijske pogreške konsonanata

Konsonant	Riječ	DB	GG	JB	NH	NM
ɾ	/dʁaɪ/	/drai/	/drai/	/drai/	/drai/	/drai/
ɾ	/ja:ʁə/	/jare/	/jare/	/jare/	/jare/	/jare/
ç	/di: kyçə/	/di kyxe/	/k ^h uxe/	/kuxe/	/di kyxe/	
ç	/di: mlç/	/di milx/	/milx/	/di mlx/	/di milx/	
ç	/ɪç/	/iz/	/iz/	/iʃ/	/iz/	/is/
ç	/ɪç/	/is/	/ix/	/ix/	/iz/	/ix/

Bilo je i riječi tj. glasova koje su ispitanici izgovorili bez odstupanja. To su riječi *acht* i *heißt*, diftong /aɪ/ u riječima *eins*, *zwei*, *drei*, glas /ŋ/ u riječi *singen*, te afrikata /pf/ u riječi *der Apfel*, osim kod ispitanika koji je tu riječ izgovorio potpuno pogrešno (/dɛv vafl/). Javile su se i neke neočekivane pogreške kao naprimjer izostavljanje ili dodavanje glasova u nabranjanju. S obzirom na to da su brojevi ispitani na način da su ispitanici trebali izbrojati kartice, neki su pod utjecajem sljedećeg glasa u nabranjanju u riječi *eins* izostavili zadnji glas /s/ ili dodali glas /ts/. Kod ove pogreške postoji mogućnost da je pogreška fosilizirana, budući da su ispitanici riječ *eins*, u gotovo svim slučajevima susretanja s tom riječi, nju spominjali upravo u nabranjanju. Izostavljanje glasa još možemo primijetiti u riječi *sechs* u kojoj jedna ispitanica izostavlja posljednji glas, u riječi *fünf* u kojoj jedan ispitanik također izostavlja posljednji glas te kod tog istog ispitanika, koji riječ *sechs* izgovara /zig/.

Javile su se i pogreške u upotrebi određenih članova (v. Tablica 12). Budući da u hrvatskom članovi ispred imenica ne postoje, to je nešto što svim učenicima njemačkog jezika predstavlja poteškoće, čak i na fakultetskoj razini. Uz to što se članovi ne koriste u hrvatskom, rod imenice se u njemačkom vrlo često ne preklapa s rodom imenice u hrvatskom pa, u većini slučajeva, imenici u njemačkom jeziku ne možemo pridružiti određeni član na temelju roda imenice u hrvatskom. Ovo je strategija brojnih učenika njemačkog jezika. Kod učenja novih imenica uvijek treba koristiti određeni član uz imenicu te na neki način napamet naučiti koji član dolazi uz koju imenicu. Kod ispitanika se javljaju pogreške izostavljanja člana, upotrebe pogrešnog člana te jedan slučaj upotrebe člana ispred glagola. Iako ovi ispitanici imenice u nastavi uvijek čuju uz određeni član te se od njih uvijek očekuje izgovor imenice uz određeni član, i dalje se javljaju pogreške. Zanimljivo je kako ispitanici razumiju da određeni član uvijek dolazi ispred imenice te ga u niti jednom slučaju ne izgovaraju na nekom drugom mjestu u rečenici, na primjer iza imenice. Tablica 12. prikazuje upotrebu određenog člana kod svakog od ispitanika.

Tablica 12. Upotreba određenog člana

	DB	GG	JB	NH	NM
der Apfel	/apfl/	/daʃ apfl/	/dɛə vafɫ/	/dɛə apfl/	/de apfel/
die Küche	/di kyxe/	/k ^h uxɐ/	/kuxɐ/	/di kyxe/	/dɛə kyçɐ/
die Milch	/di milx/	/milx/	/di mlɪx/	/di milx/	/di mlɪç/
die Mütze	/di mutse/	/dɛə mutʃɐ/	/di mutse/	/di mytse / /di mjutse/	/di mutse/
die Puppe	/di pupe/	/di pupe/	/di pupe/	/di pupe/	/pupe/
der Teddybär	/dɛə tedibɛɪ/	/dɛə tedibɛ:ɐ/	/tedibɛɐ/	/di tediber/	/tedibɛ/
der Tee	/dɛə te:/	/te:/	/dɛə te:/	/das te:/	/dɛə te:/
das Wasser	/das vase/	/daʃ vaʃɐ/	/das vasa/	/daz vasa/	/das vasa/

Prema Bockmann i sur. (2020: 30) dijete kojemu je materinski jezik njemački, u ranim višejezičnim izrazima još ne koristi član. Gramatičku kategoriju člana tek počinje usvajati između 18. i 24. mjeseca života, a s oko 2;6 godine članove počinje koristiti s većom sigurnosti i točnije. Dijete kojemu je materinski jezik hrvatski u toj dobi koristi jednostavne višejezične izraze koji se sastoje od imenica, jednostavnih glagola te pridjeva (Apel i Masterson, 2004: 45). Prebeg-Vilke je 70-ih godina 20. stoljeća istraživala ovladavanje engleskim jezikom kod devetogodišnjaka i osamnaestogodišnjaka te došla do zaključka kako i ispitanici mlađe dobi i ispitanici starije dobi imaju teškoće s upotrebom određenog člana u engleskom jeziku, a uzrok je interferencija s materinskim jezikom (Prebeg-Vilke, 1991: 151). Prema tome zaključujemo kako hrvatskim govornicima upotreba određenog člana predstavlja problem ne samo u njemačkom, već i u engleskom jeziku.

Tablice 13. i 14. prikazuju koje su bile najčešće supstitucije glasova u kojim riječima te broj ispitanika kod kojih se javlja određena supstitucija.

Tablica 13. Supstitucije vokala

Glas koji se mijenja	Riječ	Glas kojim se mijenja	Broj ispitanika
/ɛ/	/zɛks/	/ə/	1
	/dɛɣ tedi bɛ:ɣ/	/e/	5
/e:/	/tse:n/	/e/	5
/ʊ/	/di: pʊpə/	/u/	5
/ʏ/	/fʏnf/	/u/	2
		/y/	2
	/di: kʏçə/	/u/	2
		/y/	1
	/di: 'mytsə/	/u/	4
		/y/ /ju/	1
/ə/	/'zi:bən/	/e/	3
	/di: kʏçə/	/e/	5
	/di: 'mytsə/	/e/	5
	/di: pʊpə/	/e/	5
	/'ziŋən/	/e/	4
	/'tantsən/	/e/	3
		/ɛ/	1
	/jɑ:ɾə/	/e/	5
/ɪ/	/di: mɪlç/	/i/	3
	/'ziŋən/	/i/	2
	/ɪç/	/i/	5
	bɪn	/i/	4
	mɑɪn	/i/	2
/i:/	/fi:ɣ/	/i/	3
	/'zi:bən/	/i/	5
	/di:/	/i/	5

Tablica 14. Supstitucije konsonanata

Glas koji se mijenja	Riječ	Glas kojim se mijenja	Broj ispitanika
/ʁ/	/dʁaɪ/	/r/	5
	/ja:ʁə/	/r/	5
/ç/	/di: kyçə/	/x/	4
	/di: mlç/	/x/	4
	/ɪç/	/z/	3
		/s/	2
		/x/	3
		/ʃ/	1
		/z/	1

7.3.4. *Prozodija*

S obzirom na to da su ispitanici djeca predškolske dobi, početnici u učenju njemačkog jezika, još ne proizvode spontani govor na njemačkom jeziku, zbog čega je usvojenost prozodijskih obilježja njemačkog jezika ispitana kroz rečenice kao odgovore na pitanja koje ispitivačica postavlja ispitanicima, a koje su već ranije naučili. Kod svih je ispitanika intonacija silazna, što je obilježje intonacije izjavne rečenice u njemačkom. Kod jednog je ispitanika ritam isprekidan, točnije čuje se stanka nakon svake riječi. Karakteristika je njemačkog ritma izmjena naglašenih i nenaglašenih slogova, a te su razlike u njemačkom jeziku puno veće nego u hrvatskom (Gojković, 1965: 8). Izmjena naglašenih i nenaglašenih slogova u rečenicama koje su izgovorili ispitanici nije dovoljno izražena, pa možemo reći da ispitanici još nisu usvojili ritam njemačkog jezika, te da im je govor pod utjecajem prozodijskih obilježja materinskog jezika.

7.4. *Uzrok pogrešaka*

Iz rezultata je vidljivo kako je najčešći razlog zbog kojeg dolazi do pogrešaka kod ispitanika interferencija s materinskim jezikom, točnije pogreške su najčešće kod glasova koji se u hrvatskom i njemačkom jeziku razlikuju. To je u skladu s pretpostavkama kontrastivne analize i navoda Gojković (1965) i Žepić (1991). Desnica-Žerjavić (2003: 71) navodi kako su pogreške u početnim fazama učenja u skladu s onima koje predviđa kontrastivna analiza. No autorica također navodi kako nije uvijek slučaj da usporedbom fonoloških sustava dvaju jezika možemo predvidjeti koje će glasove, na temelju njihove sličnosti ili različitosti, učenici usvojili lakše, a koje teže. U istraživanju koje je provela promatrajući izgovor francuskog jezika kod hrvatskih govornika, autorica je došla do zaključka kako se neke pogreške javljaju i na onim elementima za koje je

kontrastivna analiza predviđjala da neće biti poteškoća te koji su u dvama jezicima „isti“ (Desnica-Žerjavić, 2003: 77). Hadžihalilović (2019) je u svojem radu istraživala utjecaj materinskog jezika, u tom slučaju bosanskog, na usvajanje engleskog kao prvog stranog jezika. U tom se istraživanju pokazalo kako 55% učenika i 60% nastavnika smatra da učenikov materinski jezik utječe na usvajanje izgovora engleskog. Visok postotak procjene utjecaja materinskog pokazao se i kod usvajanja vokabulara, gramatike i pravopisa engleskog jezika. Denizer (2017) također provodi istraživanje o utjecaju materinskog jezika na učenje stranog jezika. U tom je istraživanju materinski jezik bio turski, a strani jezik engleski. Istraživanje je pokazalo kako postoji interferencija materinskog i stranog jezika i to najviše u izgovoru, pogotovo kada se od učenika traži da govore bez pripreme, te u području gramatike. Budući da su oba istraživanja provedena na odraslima, ne mogu se direktno povezati s našim istraživanjem, no ono što se može usporediti je činjenica da dolazi do interferencije, i to najviše u području izgovora. Interferencija se može javiti i pod utjecajem pisma, no ispitanici njemački jezik uče isključivo slušanjem te ne poznaju pisani oblik niti jedne od riječi koje su ispitivane. Moguće je kako su pogreške kod ispitanika uzrokovane i pogreškama koje u izgovoru njemačkog jezika čini nastavnik, budući da im je nastavnik jedini izgovorni model. U ovom slučaju nastavnik nije izvorni govornik njemačkog jezika te se u njegovom izgovoru također čuju određene pogreške.

7.5. Usporedba pogrešaka ispitanika s izgovornim pogreškama hrvatskih govornika odrasle dobi koji uče njemački jezik

Ukoliko rezultate istraživanja, točnije pogreške koje su činili ispitanici, usporedimo sa sustavom pogrešaka koji navode Gojković (1965) i Žepić (1991), nailazimo na podudaranja, ali i na odstupanja. Gojković (1965) i Žepić (1991) navode da hrvatski govornici njemačke glasove /i:/ i /ɪ/ zamjenjuju glasom /i/, glasove /e:/, /ɛ/ i /ə/ izgovaraju kao /e/, umjesto glasa /ʊ/ izgovaraju /u/, kod diftonga /ɔɪ/ izgovor završavaju glasom /j/, a umjesto uvularnog frikativa /ʁ/ izgovaraju alveolarno /r/, što se pokazalo i kod naših ispitanika, kao i općenito prekratak izgovor vokala i nedovoljno napet i neaspiriran izgovor bezvučnih okluziva. Za glas /ç/ autori navode da ga hrvatski govornici zamjenjuju hrvatskim glasom /x/, koji mu je najbliži, što se javljalo i kod naših ispitanika, no oni su ovaj glas zamjenjivali još i glasovima /s/, /z/ te u pojedinačnim slučajevima glasom /z/ i /ʃ/. Kod glasa /ʏ/, za kojeg autori navode da ga hrvatski govornici zamjenjuju glasom /i/, dolazi do razilaženja. Pokazalo se kako ga ispitanici u ovom istraživanju zamjenjuju glasom

/u/, /y/ te /ju/. Očekivalo bi se da se glas /y/ zamjenjuje glasom /u/ zbog utjecaja pisma (*ü*), no ispitanici njemački jezik uče isključivo slušno te ne znaju pisani oblik riječi tj. glasova. Prema tome, ova pogreška nije uzrokovana utjecajem pisma, već ispitanici pokušavaju imitirati mimiku ispitivačice pri izgovoru glasa /y/ te ga zamjenjuju najslbličnijim kojeg mogu izgovoriti. Za glas /ŋ/ autori navode kako hrvatski govornici mogu imati poteškoće s izgovorom toga glasa i da umjesto njega izgovaraju /n/ ili /ɲ/, a pod utjecajem pisma i /g/. No ispitanici su u riječi *singen* glas /ŋ/ ispravno realizirali. Glas /ŋ/ govornicima hrvatskog jezika nije potpuno stran jer se u hrvatskom jeziku javlja kao alofon u riječima poput *banka* (/baŋka/) ili *mango* (/maŋgo/), točnije ispred velarnih okluziva /k/ i /g/. U takvom se okruženju javlja i u njemačkoj riječi *singen*, pa je moguće kako je to razlog ispravnog izgovora glasa /ŋ/ kod ispitanika, no budući da je taj glas ispitanicima poznat samo u toj riječi, ne može se sa sigurnošću tvrditi da su ga usvojili u potpunosti. Isto tako, samo na temelju slušne analize izgovora ispitanika ne može se odrediti izgovaraju li ispitanici u riječi *singen* samo glas /ŋ/ ili glas /ŋ/ zajedno s glasom /g/, kao što je to u hrvatskom jeziku u izgovoru riječi *mango*. Gojković (1965) i Žepić (1991) također navode kako postoji mogućnost da će hrvatski govornici afrikatu /pf/ izgovoriti kao /f/, no ni to nije bio slučaj u našem istraživanju, u kojem su ispitanici ispravno izgovorili afrikatu /pf/ u riječi *der Apfel*. Ovi rezultati dakle djelomično potvrđuju hipotezu da se pogreške u izgovoru kod djece predškolske dobi preklapaju sa sustavom pogrešaka u izgovoru njemačkih vokala i konsonanata kod hrvatskih govornika odrasle dobi koji uče njemački jezik, a koji je naveden u literaturi. Pokazalo se kako se kod ispitanika ne javljaju sve pogreške koje su navedene u literaturi, već se neke greške kod ispitanika ne javljaju uopće (supstitucija glasa /ŋ/ glasom /g/), a javile su se i neke pogreške koje u literaturi nisu navedene da se javljaju u izgovoru njemačkog kod hrvatskih govornika odrasle dobi (supstitucija glasa /ç/ glasovima /s/, /z/, /ʒ/ i /ʃ/).

Lasić (2009) je opisala govor dječaka kojeg je majka u dobi od 1;0 do 3;0 godine odgajala dvojezično, točnije ona je s njim razgovarala na njemačkom jeziku, čitala mu slikovnice i puštala crtane filmove na njemačkom jeziku, a otac i svi drugi članovi obitelji s dječakom su koristili hrvatski jezik. Autorica iznosi pogreške koje su se javljale kod dječaka na morfološkoj, leksičkoj, sintaktičkoj, ali i fonetskoj razini. Dječak je ime lika iz crtića, *Benjamin Blümchen* (/benjami:n bly:mçən/), izgovarao kao Benja Bušljen (/beɲa buʃlɛn/) zbog poteškoća u izgovoru glasova /y:/ i /ç/, koje pojednostavljuje i prilagođava izgovoru hrvatskog. Uzrok se ove pogreške može promatrati i u kontekstu fonološkog procesa izostavljanja nenaglašenog sloga (Benjamin > Benja)

i pojednostavljivanje konsonantskih skupina (Blümchen > Bušljen). Oba fonološka procesa mogu se tolerirati do četvrte godine djetetova života (Blaži, 2011; Dodd i sur, 2003; Johnson i Reimers, 2010; Mildner, 2010, prema Fabek, 2015: 23-24). Dječak riječ *die Mütze* izgovara kao /mut̩se/, točnije sve vokale s prijeglasom jednostavno izgovara bez prijeglasa jer u hrvatskom jeziku ti glasovi ne postoje. Što se tiče upotrebe određenog člana, autorica navodi da ih dječak otpočetak upotrebljava ispravno (Lasić, 2009: 10). Primjećujemo da se dječakove pogreške u izgovoru poklapaju s onima koje su se javljale kod naših ispitanika. Razlika je u upotrebi članova, koja kod naših ispitanika nije ispravna.

8. Zaključak

Učenje je stranog jezika u ranoj dobi sve popularnije te su roditelji sve više svjesni prednosti koje rano učenje stranog jezika ima za njihovo dijete. Činjenica je kako djeca u početku strani jezik uče sporije od odraslih, ali dugoročno ostvaruju bolje rezultate, posebno u području izgovora. No ono što je od presudne važnosti za uspješno učenje stranog jezika u predškolskoj dobi jest da pristup poučavanju bude prilagođen dobi djeteta. Također, dijete koje je strani jezik počelo učiti u predškolskoj dobi, taj jezik treba učiti kontinuirano, bez većih stanki te nastaviti s učenjem stranog jezika i u starijoj, školskoj dobi. Uz to važnu ulogu za uspješnost u usvajanju izgovora stranog jezika ima i nastavnik kao govorni model kojem su učenici najviše izloženi.

Cilj je istraživanja diplomskog rada bio utvrditi povezanost pogrešaka u izgovoru njemačkog jezika i razvojnih obrazaca u govorno-jezičnom razvoju kod djece predškolske dobi, te utvrditi javljaju li se kod djece predškolske dobi iste pogreške u izgovoru vokala i konsonanata kao što su navedene u literaturi za hrvatske govornike odrasle dobi koji uče njemački jezik. Rezultati su pokazali kako se pogreške u izgovoru iz materinskog jezika prenose na izgovor njemačkog jezika, što je slučaj kod dvoje ispitanika. Kod jednog je ispitanika prisutan interdentalni sigmatizam kod glasova /s/ i /ts/ te se takav interdentalni izgovor ovih glasova prenosi i u izgovor njemačkih riječi koje sadrže spomenute glasove. U istraživanju su to bile riječi *zwei, sechs, zehn, das, die Mütze, das Wasser, tanzen, die Schwester, ist, heißt*. Kod druge se ispitanice radi o nedovoljno napetom izgovoru glasova /ʃ/ i /ʒ/ u materinskom jeziku, koji je uzrokovan činjenicom da ispitanici u trenutku istraživanja prednji sjekutići nisu do kraja izrasli. Kod nje se nedovoljno napet izgovor glasa /ʃ/ prenosi na izgovor njemačke riječi *die Schwester*. Ispitani je materijal bio ograničen zbog količine znanja ispitanika, no iz rezultata koji su dobiveni vidljivo je kako se pogreške u izgovoru javljaju većinom kod vokala, ali i kod konsonanata te da je glavni uzrok pogrešaka interferencija

materinskog jezika. Prekratak izgovor vokala, nedovoljno napet i neaspiriran izgovor bezvučnih okluziva, supstitucija glasa /ə/ glasom /e/, izgovor glasa /i/ umjesto glasa /ɪ/, supstitucija glasa /ʏ/ glasovima /u/, /y/ i slogom /ju/, izgovor glasa /u/ umjesto glasa /ʊ/, izgovor diftonga /ɔɪ/ kao /oj/, supstitucija glasa /ʁ/ glasom /r/ te glasa /ç/ glasovima /x/, /s/, /z/, /ʃ/ i /z/ pogreške su koje su se javljale kod ispitanika. Neke se od ovih pogrešaka navode kao dio sustava pogrešaka u izgovoru hrvatskih govornika odrasle dobi koji uče njemački jezik. Prema tome, rezultati pokazuju kako se pogreške u izgovoru njemačkog jezika kod djece predškolske dobi djelomično poklapaju s tim sustavom pogrešaka kod odraslih govornika hrvatskog jezika koji uče njemački jezik. Ipak, neke se pogreške, koje su u literaturi navedene kao dio sustava pogrešaka, kod ispitanika nisu javile. To su supstitucija glasa /ʏ/ glasom /i/, supstitucija glasa /ŋ/ glasovima /n/, /ɲ/ ili /g/, te izgovor afrikate /pf/ kao /f/. Javile su se i pogreške upotrebe određenog člana, pri kojima su ispitanici izostavljali određeni član, upotrebljavali pogrešan određeni član, ili ga upotrebljavali tamo gdje nije trebalo. Zbog činjenice da su ispitanici djeca predškolske dobi, koja su tek započela s učenjem njemačkog jezika i još ne proizvode spontani govor na njemačkom jeziku, prozodija se ispitala rečenicama u obliku odgovora na pitanja. Ono što se primjećuje u tim rečenicama je da izmjena naglašenih i nenaglašenih slogova nije dovoljno izražena da bi se moglo reći kako su ispitanici usvojili ritam njemačkog jezika, te da se u govoru ispitanika čuju prozodijska obilježja hrvatskog jezika. Kod ispitanika, koji je u dobi od otprilike dvije godine oko godinu dana živio u Njemačkoj, ne primjećuju se razlike u izgovoru u odnosu na ostale ispitanike, kojima je prvi kontakt s njemačkim jezikom bio početak formalnog učenja sedam mjeseci prije provedbe istraživanja.

Ispitanici su istraživanja djeca predškolske dobi te možemo reći kako su s učenjem njemačkog jezika krenula u optimalnoj dobi za usvajanje izgovora. Međutim, u njihovom se izgovoru javljaju pogreške. Optimalna bi dob za početak učenja njemačkog jezika mogla biti i ranije od predškolske dobi, kako bi djeca što dulje bila izložena glasovima, intonacijama i ritmu ciljnog jezika te na taj način uspješnije usvojila izgovor blizak onome izvornih govornika. Sve se pogreške, koje su se javile kod ispitanika, vježbom mogu ispraviti, no važno je da ispitanici nastave s učenjem njemačkog jezika kako bi se izgovorom što više približili izvornim govornicima te kako se u njihovom izgovoru ne bi čuo izražen strani naglasak. No kako bi to uspjeli, metoda koja se koristi u poučavanju treba biti prilagođena dobi djeteta te bi glavni cilj poučavanja trebalo biti usvajanje izgovora što sličnijeg onome izvornih govornika. U suvremenoj bi se nastavi više važnosti trebalo pridati točnom izgovoru, ali i slušanju stranog jezika, pogotovo u početnim fazama učenja. Budući

da djeca predškolske dobi nisu do kraja usvojila vještine pisanja i čitanja, ona strani jezik uče pretežno putem slušanja i govora te su na taj način u dobroj poziciji za usvajanje autentičnog izgovora, bez utjecaja pisanog jezika. Pri tome središnju ulogu ima nastavnik kao govorni model te je zbog toga važno da nastavnik osvijestiti vlastiti izgovor te da ga usavršava, kako njegove eventualne pogreške u izgovoru ne bi prešle na izgovor učenika. Svaki bi nastavnik trebao posjedovati osnovna znanja iz fonetike njemačkog, ali i hrvatskog jezika, kako bi što točnije mogao prenijeti znanja o izgovornim karakteristikama ciljnog jezika, što uključuje i prozodijska obilježja njemačkog jezika.

Literatura

1. Aleksa Varga, M., Molnar, D. (2022): *Nastava stranog jezika u ranoj školskoj dobi*. Školska knjiga.
2. Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Cervar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I., Tambić, M. (2010): *Kako dijete govori*. Planet Zoe d.o.o.
3. Apel, K., Masterson, J. (2004): *Jezik i govor od rođenja do šeste godine*. Ostvarenje d.o.o. Lekenik.
4. Blažević, N. (2007): *Grundlagen der Didaktik und Methodik des Unterrichtsc Deutsch als Fremdsprache*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
5. Bockmann, A., Sachse, S., Buschmann, A. (2020): *Sprachentwicklung im Überblick*. Springer-Verlag GmbH Deutschland. Preuzeto s: https://lehrbuch-psychologie.springer.com/sites/default/files/atoms/files/leseprobe_sachse.pdf
6. Defterdarević-Muradbegović, A. (1999): Uloga fonetike danas u nastavi stranog jezika. U: *Govor XVI*, 1. Str. 1-13.
7. Desnica Žerjavić, N. (2006): *Strani akcent*. Filozofski fakultet. Odsjek za fonetiku: FF press. Zagreb.
8. Desnica-Žerjavić, N. (2003): Je li teže naučiti „iste“ ili „različite“ glasove stranog jezika? *Govor*. Vol 10. No. 1-2. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
9. Denizer, N. (2017): Does Mother Tongue Interfere in Second Language Learning? *Journal of Foreign Language Education and Technology*. Vol.1. 39-54.
10. Dorn, N. (2005): *Methodiken des DaF-Unterrichts*. <http://www.textturen.de/methodiken-daf-unterricht/> (pristupljeno 3.5.2023.)
11. Erk, M. (2019): Poučavanje stranog jezika usklađivanjem jezika i pokreta: Metoda Total Physical Response. U: Vrhovac i sur. *Izazovi učenja stranog jezika u osnovnoj školi*. 426-431. Naklada Ljevak d.o.o. Zagreb.
12. European Commission (2011): *Language learning at pre-primary school level: Making it efficient and sustainable. A policy handbook*. Preuzeto s: <https://education.ec.europa.eu/document/commission-staff-working-paper-language-learning-at-pre-primary-level-making-it-efficient-and-sustainable-a-policy-handbook>
13. Fabek, M. (2015): *Procjena razabirljivosti govora trogodišnjaka*. Diplomski rad. Odsjek za fonetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
14. Gehrmann, S. (1994): *Deutsche Phonetik in Theorie und Praxis*. Školska knjiga. Zagreb.
15. Gojković, D. (1965): *Sistem grešaka i korekcija izgovora osoba koje uče njemački a materinji im je jezik hrvatskosrpski*. Zagreb.
16. Guberina, P. (1978): O uspješnijim mogućnostima slušanja stranog jezika kod djece. U: *Filologija*. Vol. No. 8.
17. Gyi, K. (1994): *Teaching English as a Second Language – The Silent Way*. Assumption University. *ABAC Journal* Vol. 14, No. 3, 39-46. Preuzeto s: <https://repository.au.edu/items/81137671-6fa8-48b7-aed0-3b751ba2b20c>
18. Hadžihalilović, A. (2019): *Uloga i uticaj maternjeg jezika pri učenju i podučavanju engleskog jezika*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
19. Horga, D. (1977): O učenju izgovora. U: *Strani jezici*. Vol 6. Str. 191-195.
20. Horga, D., Liker, M. (2016): *Artikulacijska fonetika: anatomija i fiziologija izgovora*. Ibis grafika. Zagreb.
21. Josipović Smojver, V. (2019): Usvajanje izgovora stranog jezika u ranoj školskoj dobi. U: Vrhovac i sur. *Izazovi učenja stranog jezika u osnovnoj školi*. 167-174. Naklada Ljevak d.o.o. Zagreb.

22. Knežević, Č. (2015): Razvoj teorija i metoda učenja stranog jezika. *SVAROG*. Vol 10. 426-435.
23. Koepfel, R. (2016): *Deutsch als Fremdsprache – Spracherwerblich reflektierte Unterrichtspraxis*. Schneider Verlag Hohengehren.
24. Kohler, K. (1999): German. U: *Handbook of the International Phonetic Association*. 86-89. Cambridge University Press.
25. Kralj, J. (2022): Učenje jezika kod male djece. *Varaždinski učitelj- digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*. Vol 9.
26. Kruhan, M. (1999): Izgovor. U: Vrhovac, Y. i sur. *Strani jezik u osnovnoj školi*. 99-107. Naklada NAPRIJED d.d. Zagreb.
27. Lasić, I. (2009): Dvojezičan (hrvatsko-njemački) odgoj malog Špire (u dobi od prve do treće godine). *Strani jezici* Vol. 39. No. 4. Zagreb.
28. Lightbown, P., Spada, N. (2008): *How languages are learned*. Oxford University Press.
29. Lütze-Miculinić, M. (2019): Izgovor u nastavi stranog jezika. U: Vrhovac i sur. *Izazovi učenja stranog jezika u osnovnoj školi*. 175-187. Naklada Ljevak d.o.o. Zagreb.
30. Mardešić, S. (2019): Igra u nastavi stranih jezika. U: Vrhovac i sur. *Izazovi učenja stranog jezika u osnovnoj školi*. 396-402. Naklada Ljevak d.o.o. Zagreb.
31. Medved Krajnović, M. (2010): *Od jednojezičnosti do višejezičnosti: Uvod u istraživanja procesa ovladavanja inim jezikom*. Zagreb: Leykam international.
32. Mitchell, R., Myles, F. (2004): *Second Language Learning Theories*. Hodder Arnold. London.
33. Myles, F. (2017): *Learning foreign languages in primary schools: is younger better?* Policy Papers.
34. Neuner, G., Hunfeld, H. (1996): *Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts*. Langenscheidt.
35. Nikpalj, V. (1999): Podučavanje jezika uz pomoć pokreta Total Physical Response (TPR). U: Vrhovac, Y. i sur. *Strani jezik u osnovnoj školi*. 134-137. Naklada NAPRIJED d.d. Zagreb.
36. Prebeg-Vilke, M. (1991): *Vaše dijete i jezik*. Školska knjiga. Zagreb.
37. Rivers, W. (1971): *Teaching foreign language skills*. The University of Chicago Press. Chicago.
38. Silić, A. (2007): Prirodno učenje stranog (engleskog) jezika djece predškolske dobi. Mali profesor. Zagreb.
39. Šarčević, I. (2018): *Metodika ranoga učenja stranih jezika*. Škola stranih jezika Mali princ. Zagreb.
40. Šikić, N., Ivičević-Desnica, J. (1988): Govorno-jezični razvoj i njegovi problemi. *Govor*. Vol. 5. No. 1.
41. Šimić, M. (2015): *Učestalost i vrste dislalija u djece pred polazak u školu*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
42. Teljigović, A., Pehalić, A. (2019): Greške u govoru djece pred polazak u školu – uloga odgajatelja. *Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta u Zenici*. No. 17.
43. Tomić, D. (2013): *Odnos fonetskoga i fonološkoga razvoja glasa /r/ kod djece u dobi od 3 do 7 godina*. Doktorski rad. Zagreb.
44. Velički, D. (2006): Ritam i pokret u ranom učenju njemačkog jezika. *Metodika*. Vol. 7, br. 2, 2006, str. 327-336. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
45. Vilke, M. (2019): Djeca i učenje stranih jezika u našim školama. U: Vrhovac i sur. *Izazovi učenja stranog jezika u osnovnoj školi*. 14-25. Naklada Ljevak d.o.o. Zagreb.

46. Vrhovac, Y. (2019): Dječje govorne aktivnosti. U: Vrhovac i sur. *Izazovi učenja stranog jezika u osnovnoj školi*. 194-207. Naklada Ljevak d.o.o. Zagreb.
47. Vrsaljko, S., Paleka, P. (2019): *Pregled ranoga govorno-jezičnoga razvoja*. Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja. Sveučilište u Zadru. (pregledni rad)
48. Vuletić, D. (1990): *Test artikulacije*. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
49. Žepić, S. (1991): *Grundbegriffe der Phonologie und ein Vergleich der phonologischen Systeme des Deutschen und Kroatischen*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Povezanost odstupanja u izgovoru stranog jezika i razvojnih obrazaca u govorno-jezičnom razvoju kod djece predškolske dobi

Sažetak

Tema je diplomskog rada povezanost odstupanja u izgovoru stranog jezika i razvojnih obrazaca u govorno-jezičnom razvoju kod djece predškolske dobi. Posebna pozornost dat će se izgovoru i pogreškama u izgovoru koje se javljaju kod djece predškolske dobi koja uče njemački jezik. Rad će imati i istraživački dio. Cilj je istraživanja usporediti odstupanja u izgovoru koja se javljaju kod djece predškolske dobi s razvojnim obrascima u govorno-jezičnom razvoju te usporediti te pogreške sa sustavom pogrešaka kod odraslih hrvatskih govornika koji uče njemački jezik. Istraživanje je provedeno na uzorku od pet učenika predškolske dobi koji uče njemački jezik u programu ranog učenja stranog jezika. Rezultati istraživanja pokazali su da kod djece predškolske dobi postoji povezanost između odstupanja u izgovoru njemačkog jezika i razvojnih obrazaca u govorno-jezičnom razvoju. Također se pokazalo kako se pogreške u izgovoru njemačkog jezika kod djece predškolske dobi preklapaju s pogreškama koje čine hrvatski govornici odrasle dobi koji uče njemački jezik, a koje su navedene u literaturi.

Ključne riječi: rano učenje stranog jezika, predškolska dob, pogreške u izgovoru njemačkog jezika

Correlation between deviations in pronunciation in a foreign language and developmental patterns in speech development in preschool children.

Summary

This paper deals with the correlation between deviations in pronunciation in a foreign language and developmental patterns in speech development in preschool children. The emphasis is on pronunciation and pronunciation errors that occur in preschool children who are learning German as a foreign language. The paper is composed of a theoretical and an experimental part. The goal of the experiment was to compare the deviations in pronunciation that occur in preschool children with developmental patterns in speech development, as well as to compare these errors with the system of errors in adult Croatian speakers learning German as a foreign language. The research was conducted on a sample of five preschool students learning German in an early foreign language learning program. The results have shown that there is a connection between the deviations in pronunciation of the German language and developmental patterns in speech development. The research has also shown that the errors in pronunciation found in preschool children overlap with errors made by adult Croatian speakers learning German, which are listed in the literature.

Key words: early foreign language learning, preschool age, pronunciation errors in German